

SUURVALTOJEN JA SOTILASLIITTOJEN VÄLISTEN TÄRKEIMPIEN ASEIDENRIISUNTANEUVOTTELUJEN KRONOLOGIA

Yleisesikuntamajuri Olli-Matti M u l t a m ä k i

Johdanto

Perinnäisen aseidenriisuntaterminologian mukaan aseidenriisunnalla tarkoitetaan pelkästään aseistuksen ja asevoimien vähentämistä. Nykyisin aseidenriisuntaa käytetään kuitenkin yläkäsitteenä, joka sisältää aseidenriisunnan (disarmament), aseidenvalvonnan (arms control) ja aseistuksen rajoittamisen (arms limitation). Aseidenriisuntaan liittyvät läheisesti poliittisluonteiset luottamusta lisäävät toimenpiteet. Tässä aseidenriisunta ymmärretään yläkäsitteeksi ja aseidenriisuntaneuvottelut edellämaintuihin päämääriin tähtääviksi neuvotteluiksi. Teknisellä aseidenriisunnalla tarkoitetaan pyrkimyksiä asettaa asevoimille ja aseistukselle tehokkaita laadullisia ja määrällisiä rajoituksia sekä pyrkimyksiä vähentää niitä. Poliittisella aseidenriisunnalla ei sen sijaan ole todellista aseistusta rajoittavaa tai vähentävää vaikutusta. Se tähtää paremmin poliittisiin päämääriin.

II Maailmansodan jälkeen on neuvoteltu n 40 tärkeästä aseidenriisuntakysymyksestä. Suurvallat ja sotilasliitot ovat olleet niissä kaikissa osallisina tavalla tai toisella. Tässä katsauksessa rajoitutaan kuitenkin tarkastelemaan vain SALT-, START-, INF-, AVS- ja Geneven neuvotteluja. Kieltämättä edellä luetellut neuvottelut ovatkin kansainvälisen turvallisuuden kannalta erittäin keskeisiä. Oma tärkeä merkityksensä on kuitenkin myös multilateraalisilla aseidenriisuntaneuvotteluilla. Rajoitustensa lisäksi ne vaikuttivat positiivisesti poliittiseen liennytykseen, joka puolestaan mahdollisti edellä mainittujen kahdensivälisen neuvottelujen aloittamisen.

I Strategisten aseiden rajoittamisneuvottelut 1969—1972 (SALT I)

1.1 Neuvottelujen tausta

Yleisen ja täydellisen aseidenriisunnan epäonnistuttua suurvallat alkoivat etsiä uusia lähestymistapoja strategisten aseiden rajoittamiseksi. Vuonna 1967 Neuvostoliitto ja Yhdysvallat pääsivät alustavaan yksimielisyyteen asiasta. Ydinsulkusopimuksen alikirjoitustilaisuudessa ne ilmoittivat sopineensa neuvottelujen aloittamisesta. Neuvostoliiton tunkeuduttua Tšekkoslovakiaan niiden aloittaminen kuitenkin siirtyi marraskuuhun 1969.

Neuvottelujen kulkua helpottivat osaltaan suurvaltojen välillä alkanut poliittinen liennytyt, Saksan liittotasavallan liittyminen ydinsulkusopimukseen sekä 1970-luvun alussa solmitut Liittotasavallan asemaan liittyneet sopimukset.

Jo vuonna 1968 osapuolet olivat hyväksyneet Yhdysvaltain aloitteesta yleiset neuvottelupäämäärät.

Leimaa-antavimpana voidaan pitää pyrkimystä saavuttaa ja ylläpitää vakaa Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välinen pelote rajoittamalla hyökkäys- ja puolustusohjuksia.

Neuvotteluille asetettuja päämääriä, neuvottelujen kulkua ja tuloksia arvioitaessa on syytä huomioida osapuolten asejärjestelmien erot sekä asejärjestelmien kehittäminen. Osapuolten strategisten hyökkäysaseiden määrät on esitetty taulukossa 1.

1.2 Helsinki I, marras—joulukuu 1969

Ensimmäisen siirron teki Yhdysvallat esitellen ehdotuksensa neuvoteltavan sopimuksen pääpiirteiseksi sisällöksi.

Liikkuvan ICBM-ohjuksen jättäminen rajoitusten ulkopuolelle heijasteli Yhdysvaltain huolta ohjustensa haavoittuvuudesta tulevaisuudessa. Niitä oli kuitenkin vaikea valvoa. Ilmeisesti tämän johdosta Yhdysvallat päätyi myöhemmin esittämään niiden hylkäämistä.

ABM-järjestelmän osalta Neuvostoliiton kanta oli muuttunut. Vielä vuonna 1967 ulkoministeri Kosygin kertoi lehdistölle, ettei ohjuspuolustus ole kilpavarustelun syy, vaan keino säästää ihmishenkiä¹. Nyt Neuvostoliitto esitti kolme vaihtoehtoa ohjuspuolustuksen rajoittamiseksi.

Marraskuussa 1969 Neuvostoliiton pääneuvottelija Semjonov otti esille FBS-kysymyksen vaatien sitä käsiteltäväksi SALT:ssa tasapuolisen turvallisuuden pohjalta. Ne kuuluivat Neuvostoliiton mielestä SALT:n piiriin, pitivät niiden omistajat niitä taktisina tai strategisina. Asejärjestelmiä, jotka eivät kantaneet toisen osapuolen alueelle, ei tulisi ottaa mukaan neuvotteluihin.² Näin ollen Yhdysvaltain FBS-järjestelmä olisi kuulunut SALT:n piiriin. Neuvostoliiton IR-/MRBM-ohjukset olisi tullut jättää neuvottelujen ulkopuolelle. Lopulta kiista näistä aseista teki laajan SALT-sopimuksen mahdolliseksi.

1.3 Wien II, huhti—elokuu 1970

Kierroksen avasi Yhdysvallat esittelemällä kaksi vaihtoehtoista lähestymistapaa aseistuksen syvälliseksi rajoittamiseksi. Ne heijastelivat useita Yhdysvaltain strategisia huolia. Yhdysvallat pyrki rajoittamaan Neuvostoliiton raskaat ohjukset lähes silloiselle tasolle³. Uutta ehdotuksessa oli se, että molemmat optiot sisälsivät liikkuvan ICBM-ohjuksen kiellon ja optio C lisäksi monikärkien osittaisen kiellon. Oleellista Neuvostoliiton kannalta oli, ettei niiden valmistusta kielletty ja että vaadittiin paikan päällä tapahtuvaa valvontaa. Neuvostoliitto oli jo I kierroksella vaatinut, että mahdollisen sopimuksen tulisi olla valvottavissa pelkästään kansallisin teknillisin menetelmin⁴. Voidaankin kysyä, oliko ehdotus tehty vakavasti otettavaksi.

Neuvostoliitto pöytäisi oman asiakirjansa ”strategisten aseiden rajoittamisen perusedellytykset”. Esitys oli hyvin yleinen Yhdysvaltain esityksiin verrattuna. Neuvos-

toliiton esitys kuvasti sen pelkoa Yhdysvaltain MIRV-etumatkasta. Neuvostoliitto olisi kieltänyt Yhdysvalloilta monikärkien valmistamisen ja käyttöönoton sallien itselleen MIRV-tekniikan kehittelyn ja kokeilun. Neuvostoliiton esitys oli muodoltaan Neuvostoliitolle tyypillinen laaja ja yleinen. Se sisälsi runsaasti tinkimisvaraa ja vähän spesifioituja ehdotuksia. Jatkossakin Neuvostoliitto halusi aina ensin sopia periaatteista ja vasta sitten keskustella numeroista. Tärkein Neuvostoliiton vastaväite kohdistui Yhdysvaltain FBS-järjestelmää vastaan.

Myös risteilyohjuksesta keskusteltiin Wienissä. Semjonov piti sitä esihistoriallisena eläimenä eikä ottanut koko asetta vakavasti. Yhdysvallat halusi kieltää mannertenvälisten risteilyohjusten kokeilun ja käyttöönoton sekä rajoittaa sukellusveneistä laukaistavat risteilyohjukset olevalle tasolle⁵. Osapuolten kannat muuttuivat myöhemmissä neuvotteluissa täysin.

Toukokuun lopulla 1970 Yhdysvallat muutti neuvotteluasennettaan. Esitys sai nimen ”Wienin optio”. Se esitettiin virallisena sopimusehdotuksena 4. 8. 1970. Option mukaisesti oli solmittava ABM-järjestelmät, ICBM- ja SLBM-laukaisualustat sekä raskaat pommikoneet kattava sopimus. MR-/IRBM- ja risteilyohjuksia koskevat kysymykset voitaisiin lykätä, mikäli Neuvostoliitto suostuu jättämään Yhdysvaltain FBS-järjestelmät neuvottelujen ulkopuolelle.

Keväällä 1970 Wienissä molemmat osapuolet tekivät oman MIRV-rajoitusesityksensä. MIRV-kysymys tuli esiin vielä toukokuussa 1972 valtioiden päämiesten välisissä neuvotteluissa. Tällöin oli epähuomiossa syntynyt järjestely, joka olisi vastannut osittaista MIRV-kieltoa.⁶

Helsinki III-kierros käytiin marras—joulukuussa 1970. G. Smith otsikoi sen kirjassaan turhautumisen ajaksi.

1.4 Wien IV, maaliskuu—toukokuu 1971

Neuvottelut olivat edelleen lukossa. Lukkiutumana laukesi lopullisesti vasta toukokuussa 1971 pääministeri Kosyginin ja presidentti Nixonin kirjeenvaihdolla. Tätä edelsivät laajat, tammikuussa 1971 aloitetut neuvottelut Neuvostoliiton lähettilään A Dobryninin ja Yhdysvaltain presidentin turvallisuuspoliittisen neuvonantajan H Kissingerin välillä⁷.

Nyt Yhdysvallat alkoi neuvotella hyökkäysaseiden jäädyttämisestä niille asetettavien kattojen sijasta.⁸ Näin päädyttiin Neuvostoliiton ajamaan ABM-sopimukseen Yhdysvaltain joutuessa peräytymään tavoitteenaan olleesta hyökkäysaseita rajoittavasta sopimuksesta. Yhdysvallat hyväksyi käytännössä Neuvostoliiton joulukuussa 1970 esittämät ehdotukset⁹.

1.5 Helsinki V, heinä—syyskuu 1971

V neuvottelukierros alkoi 8. 7. ja päättyi 24. 9. 1971. Pääaiheena oli aluksi kiista eri neuvottelujen ajoittamisesta. Neuvottelukierroksen alkupuolella Yhdysvallat esitti väliaikaisen sopimuksen luonnoksen strategisten hyökkäysaseiden rajoittamiseksi. Se rajoitti mm ICBM- ja SLBM-laukaisualustat vuoden 1971 heinäkuun lopun tasolle. MLBM-ohjukset se rajoitti 31. 12. 1972 vallinneelle tasolle. Neuvostoliitto vastusti erityisesti SLBM-ohjusten sisällyttämistä sopimukseen ja osoitti joustavuutta esittämällä neljä vaihtoehtoa torjuntaohjusten rajoittamiseksi.¹⁰

1.6 Ensimmäiset sopimukset

SALT-valtuuskuntien alaisuudessa toimi kaksi työryhmää. Ensimmäinen työryhmä keskittyi parantamaan tietojen vaihtoa epävarmuustekijöiden vähentämiseksi ja väärinkäsitysten välttämiseksi ydinvälikohtauksen sattuessa. Toinen ryhmä etsi keinoja Moskovan ja Washingtonin välisen suoran tietoliikenneyhteyden parantamiseksi.¹¹

Yhdysvaltain presidentti oli jo syksyllä 1970 hyväksynyt ehdotuksen sopimukseksi vahingossa sattuvan ydinsodan estämiseksi siten, että sopimuksen tuli olla osa SALT-sopimusta. Yhdysvallat halusi näin painostaa Neuvostoliittoa neuvottelemaan vakavasti strategisten hyökkäysaseiden rajoittamisesta¹². Heinäkuussa 1971 Yhdysvallat oli kuitenkin valmis allekirjoittamaan sopimuksen muista tuloksista riippumatta. Syyinä oli ilmeisesti neuvottelujen odotettua hitaampi edistyminen. Viime hetkellä Neuvostoliitto yritti uudelleen ottaa sopimuksen mukaan muut ydinasevaltiot. Yhdysvallat ei tätä hyväksynyt vielääkään¹³. Neuvostoliitto solmi samankaltaisen sopimuksen Ranskan kanssa vuonna 1976 ja Englannin kanssa vuonna 1977.

Sopimus vahingossa sattuvan ydinsodan estämiseksi ja sopimus Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisen suoran tietoliikenneyhteyden parantamisesta astuivat voimaan allekirjoituspäivänä 30. 9. 1971.

1.7 Tutkarajoitukset

Yhdysvallat pitää ABM-järjestelmän tutkille asetettuja rajoituksia sopimuksen merkittävänä osana. Neuvostoliitto ei osoittanut kysymystä kohtaan vastaavaa mielenkiintoa. Tutkarajoitusneuvottelut muodostivat ehkä vaikeimman osan ABM-neuvotteluista. Ne käynnistyivät IV kierroksella Wienissä.

Tutkakysymyksessä tuli ehkä selvimmin esille osapuolten ehdotusten väliset erot Yhdysvaltain painottaessa spesifioituja velvoitteita Neuvostoliiton esittäessä varsin yleisiä rajoituksia. Neuvostoliitto ilmeisesti halusi säilyttää mahdollisuuden kehittää joustavasti ohjustentorjuntajärjestelmäänsä.

Tutkakysymyksessä Yhdysvallat ilmeisen selvästi luokitteli ABM-järjestelmään kuulumattomia tutkia järjestelmän osiksi perustellen kantansa sillä, että kyseisillä tutkilla oli ominaisuuksia, jotka antoivat niille tietyn ABM-kyvyn¹⁴. Toimenpide on rinnastettavissa Neuvostoliiton tapaan luokitella FBS-järjestelmän osia strategisiksi.

1.8 Wien VI, marraskuu 1971 — tammikuu 1972

Presidentti Nixon ilmoitti 12. 10. 1971 vierailevansa Neuvostoliitossa seuraavana keväänä. Heinäkuussa hän oli ilmoittanut vierailevansa Kiinassa vuoden 1972 toukokuussa. Ilmoitusten tarkoituksena oli ilmeisesti vauhdittaa neuvotteluja ja saattaa SALT I loppuun Moskovan vierailun aikana.

Neuvostoliitto ei vielääkään suostunut sisällyttämään SLBM-ohjuksia jäädytys sopimukseen. Se ilmeisesti halusi eliminoida Yhdysvaltain edut tällä alueella kasvattamalla ohjusten lukumäärää. Neuvostoliitolla ei ollut vielä pitkän kantaman SLBM-ohjuksia. Maantieteelliset tekijät suosivat Yhdysvaltoja. Englannilla ja Ranskalla oli ohjelma yhdeksän Polaris-tyyppisen veneen hankkimiseksi. SALT ei koskisi niitä.¹⁵

Avainkysymykseksi jäädytys sopimusta muokattaessa muodostui järjestelmien uudistaminen ja korvaaminen. Yhdysvallat piti tärkeänä uudistamisen ja korvaamisen

jäädyyttämisestä. Neuvostoliitto edellytti sitä vastoin jo vuoden 1970 ehdoissaan rajoittamattomuutta tällä alueella. Yhdysvaltain kanta kysymyksessä muuttui kaksikin kertaa.

Yhdysvallat käytti VI kierroksen aikana myös puolustusbudjettia tinkimisvälineenä. Puolustusmenoja nostamalla Neuvostoliitolle haluttiin osoittaa, että syntyisi avoin asevarustelukilpailu, mikäli SALT-neuvottelut epäonnistuisivat¹⁶. Yhdysvaltain voidaan havaita käyttävän samaa menetelmää edelleenkin.

1.9 Helsinki, maaliskuu — huhtikuu 1972

Presidentti Nixon halusi kaikki kiistat ratkaistavan valmiiksi Helsingissä siten, ettei Moskovaan jäisi neuvoteltavia kysymyksiä. Neuvostoliitto ilmeisesti uskoi hyötyvänsä Yhdysvaltoja enemmän, mikäli Moskovassakin olisi vielä neuvoteltava. Presidentti Nixon ei ehkä uskaltaisi palata Moskovasta tyhjin käsin vaalien ollessa edessä. Näin häntä olisi helpompi painostaa.¹⁷

22. 4. 1972 Neuvostoliitto osoitti selviä merkkejä neuvotteluasenteensa muutoksesta. Se lupautui tutkimaan SLBM-sukellusveneiden sisällyttämistä sopimukseen ja sen ABM-esitys oli tasoltaan sama kuin Yhdysvaltojen juuri esittämä ehdotus eli yhteensä kaksi ABM-aluetta molemmille. Osapuolet päättivät myös kieltää monikärkiset ohjustentorjuntaohjukset, vaikkei sellaisia oltu vielä keksittykään.¹⁸

Varsinaisen Helsingin kierros päättyi huhtikuussa, mutta neuvottelut jatkuivat lyhyen tauon jälkeen Helsingissä 3. 5. Huippukokoukseen oli aikaa 2½ viikkoa. Tänä aikana ABM-sopimus saatiin neuvoteltua lähes valmiiksi. Sopimatta jäi ainoastaan eräät vaikeasti ratkaistavat tutkarajoitukset, ABM-alueiden välinen etäisyys ja SLBM-kysymys. Lopulta kiisteltiin Neuvostoliiton uudenaikaisten sukellusveneiden määristä. Neuvostoliitto yritti ratkaista asian esittämällä korvaamisen aloittamista sen osalta 49. sukellusveneestä riippumatta siitä, montako venettä ja ohjusta Neuvostoliitolla neuvotteluhetkellä oli.¹⁹

1.10 Moskovan huippukokous

Moskovassa 22.—26. 5. 1972 käydyistä neuvotteluista ei ole tarkkoja tietoja saatavilla. SALT-valtuuskunnat eivät osallistuneet neuvotteluihin. Päätökset tehtiin valtioiden poliittisten johtajien välillä. Neuvotteluissa käytettiin neuvostoliittolaisia tulkeja.

Viimeinen ABM-järjestelmiä koskeva kiista ratkaistiin 25. 5. sopimalla ABM-alueiden minimietäisyydeksi 1 300 km. Vaikein kysymys Moskovassa oli SLBM-ohjusten modernisointi ja korvaaminen²⁰. Kompromissina osapuolet hyväksyivät Neuvostoliiton määräksi 43 uudenaikaista sukellusvenettä ja 740 SLBM-ohjusta. Myös ICBM-ohjusten modernisoinnista ja korvaamisesta sopiminen oli vaikeaa. Yhdysvallat pyrki saamaan takeet siitä, ettei Neuvostoliitto lisää MLBM-ohjustensa määrää modernisoinnin kautta. Tähän liittyi korvaavan ohjuksen koon määrittely. Neuvostoliitto oli hyväksynyt jo Helsingissä kiellon muuttaa keveitä ohjuksia raskaiksi, mutta ei halunnut määrittellä raskasta ohjusta tarkoin. Jälleen kerran havaittiin, että oli helpompi rajoittaa määrää kuin laatua.²¹

Yhdysvallat ei saanut toteutettua ajatustaan syvällisistä aserajoituksista ja supis-

tuksista. Se joutui tyytymään väliaikaiseen hyökkäysaseiden jäädytykseen. Yhdysvallat ei onnistunut pysäyttämään Neuvostoliiton raskasohjusprojektiä.

Sopimus torjuntaohjusjärjestelmien rajoittamisesta ja väliaikainen sopimus strategisten hyökkäysaseiden rajoittamisesta allekirjoitettiin Moskovassa 26. 5. 1972 noin 2½ vuoden neuvottelujen päätteeksi. Strategisten hyökkäysaseiden rajoitukset on esitetty taulukossa 2.

2 Strategisten aseiden rajoittamisneuvottelut 1972—1979 (SALT II)

2.1 Neuvottelujen alku, Washingtonin huippukokous vuonna 1973

Neuvostoliitto ja Yhdysvallat kokoontuivat strategisia hyökkäysaseita rajoittavan sopimuksen VII artiklan mukaisesti marraskuussa 1972 Geneveen tarkoituksenaan aloittaa uusi neuvottelukierros syvällisempiä rajoituksia takaavan pysyvän sopimuksen solmimiseksi. Tätä voidaan pitää molempien osapuolien päämääränä.

Neuvottelujen alettua kävi välittömästi ilmi, että osapuolten käsitykset tulevan sopimuksen sisällöstä olivat sangen erilaiset. Yhdysvallat halusi sopimuksen, joka johtaisi numeeriseen tasavertaisuuteen ICBM-ohjusten, SLBM-ohjusten ja raskaiden pommikoneiden osalta. Lisäksi olisi saavutettava likimääräinen tasavertaisuus ohjusten kokonaishyötykuorman osalta strategiset pommikoneet huomioonottaen. Kummankin maan monikärkiohjusten kokonaishyötykuorma olisi neuvoteltava samaksi. Osapuolille tulisi sallia vapaus valita maaliinsaattamisvälineensä vapaasti sovitun katon alapuolella (the freedom-to-mix concept).²²

Neuvostoliitto hylkäsi Yhdysvaltain pariteettivaatimuksen vaatien SALT I-neuvotteluissa saavutettujen etujen säilyttämistä myöhemmissä sopimuksissa. Sopimuksessa olisi lisäksi huomioitava Yhdysvaltain FBS-järjestelmät sekä Englannin ja Ranskan strategiset voimat. Neuvostoliiton strategisten aseiden suurempi määrä oli nähtävä em järjestelmien kompensationsa. Neuvostoliitto torjui myös Yhdysvaltain MIRV-esityksen ehdottaen kattoa monikärkiohjusten lukumäärälle. Lisäksi Yhdysvaltain B-1-pommikone ja Trident-sukellusvene tulisi kieltää. Backfire-pommikone ei kuuluisi SALT II:n rajoitusten piiriin.²³ Näin oli jälleen palattu FBS-kysymykseen.

Washingtonin huippukokous alkoi 18. 6. 1973. Kokouksen aikana allekirjoitettiin sopimus ydinsodan ehkäisemisestä ja sopimus strategisten hyökkäysaseiden rajoittamisneuvottelujen peruseriaateista. Neuvottelut oli tarkoitus saada päätökseen vuoden 1974 loppuun mennessä. Tapaaminen ei kuitenkaan laukaissut lukkiutuneita neuvotteluja.

2.2 Moskovan huippukokous vuonna 1974

Ulkoministeri Kissinger matkusti maaliskuussa 1974 Moskovaan, jossa esitti pääsihteeri Brežneville kaksi vaihtoehtoista suunnitelmaa. Toinen edellytti monikärkiohjusten kokonaishyötykuorman rajoittamista väliaikaisesti ja tasapuolisesti sekä väliaikaisen hyökkäysasesopimuksen voimassaolon jatkamista 2—3 vuodella. Brežnevin hylättyä tämän vaihtoehdon, Kissinger esitti toisen. Sen mukaisesti olisi väliaikaisen

hyökkäysesopimuksen voimassaoloa jatkettu 2—3 vuodella. Vaihtoehto salli Yhdysvaltain ottaa käyttöön Neuvostoliittoa enemmän monikärkiohjuksia. Neuvostoliiton monikärkiohjusten kokonaishyötykuorma olisi määritetty vastaavasti suuremmaksi. Neuvostoliitto hylkäsi myös tämän vaihtoehdon²⁴. Yhdysvaltain esitykset osoittivat sen luopuneen varsin nopeasti tavoitteestaan neuvotella pysyvä sopimus. Toinen Moskovan huippukokous pidettiin 25. 6.—3. 7. 1974. Tämäkään kokous ei ratkaissut MIRV-kysymystä. Päätöspäivänä julkaistussa yhteisessä kommunikateissa sekä Brežnev että Nixon ilmoittivat suuntaavansa hallitustensa pyrkimykset kahdeksanvuotisen sopimuksen aikaansaamiseen.²⁵ Pysyvästä sopimuksesta oli nyt luovuttu lopullisesti. Moskovan huippukokouksen vähäistä antia kaunisti ohjudentorjuntasopimuksen lisäpöytäkirjan ja maanalaisia ydinasekoikeita rajoittavan sopimuksen (kynnyskoekielto-sopimuksen) allekirjoittaminen.

2.3 Vladivostokin huippukokous vuonna 1974

Marraskuun lopulla pidetyssä Vladivostokin kokouksessa osapuolet päätyivät esisopimukseen, joka hahmotteli neuvoteltavan SALT II-sopimuksen sisällön. Esisopimuksen mukaan molempien osapuolten strategista aseistusta oli määrä rajoittaa yhtä suurilla katoilla siten, että strategisten aseiden kuljetusvälineiden kokonaiskatto oli 2 400 ja monikärkisten ICBM- ja SLBM-ohjusten alikatto 1 320.²⁶ Sopimus jätti tilaa kehittelylle niillä alueilla, joita kumpikin piti tärkeänä. Neuvostoliiton kasvuvaraksi jäi 57 ja Yhdysvaltain 270 kuljetusvälinettä²⁷.

Neuvottelujen aikana Neuvostoliitto luopui vaatimuksestaan sisällyttää sopimukseen Yhdysvaltain Euroopassa olevia FBS-järjestelmiä koskevia rajoituksia. Yhdysvallat suostui ottamaan raskaat pommikoneet SALT II:een ja luopui Neuvostoliiton raskaisiin ohjuksiin kohdistuvista vähennyksistä. Neuvostoliiton Backfire-pommittajaa koskeva riita sai alkunsa. Myös risteilyohjus jäi määrittelemättä Vladivostokissa. Näin sekä risteilyohjus että Backfire-pommikone muodostivat Vladivostokin harmaan vyöhykkeen, joka tuli myöhemmin aiheuttamaan monta kiistaa ja viivästyttämään sopimukseen pääsyä.²⁸

Neuvostoliitto otti käyttöön ensimmäiset MIRV-ohjukset tammikuussa 1975. Nyt Yhdysvallat piti monikärkikiistan ratkaisemista erittäin tärkeänä. Kysymys ratkesi Neuvostoliiton hyväksyessä presidentti Fordin ja pääsihteeri Brežnevin välisissä keskusteluissa Helsingissä heinä—elokuun vaihteessa Yhdysvaltain esityksen. Sen mukaisesti monikärkisenä testattu ohjus laskettiin jatkossa aina monikärkiseksi ja 1 320 katon alle riippumatta siitä, montako kärkeä ohjukseen oli asennettu. Tämä oli valvonnan kannalta erittäin tärkeää. Neuvostoliitto suostui myös rajoittamaan tiettyjen ohjustensa hyötykuormaa.

2.4 Moskovan neuvottelut, maaliskuu 1977

Yhdysvaltain uusi presidentti Carter lupasi puheessaan 20. 1. 1977 pääsevänsä vuonna 1977 askeleen lähemmäksi lopullista päämäärää — ydinaseiden hävittämistä maapallolta. Uusi presidentti suhtautui edeltäjistään poikkeavalla tavalla SALT-neuvotteluihin. Hän ei pitänyt deterenssin kannalta tarpeellisena vastata samalla mitalla Neuvostoliiton kykyyn iskeä kovitettuja siloja vastaan²⁹. Silti numeerinen tasapaino oli poliittisesti toivottava ja saavutettavissakin.

Maaliskuussa 1977 ulkoministeri Vance esitti kaksi uutta ehdotusta ulkoministeri Gromykolle. Ensimmäistä Yhdysvallat piti omalta kannaltaan parempana. Se edellytti Vladivostokissa sovittua matalampia kattoja. Lisäksi strategisten aseiden laadullista kehittämistä olisi rajoitettava, Neuvostoliiton risteily- ja MX-ohjuksille olisi laadittava erityisrajoituksia.

Yhdysvaltain toinen esitys edellytti Vladivostokin kattojen soveltamista sekä risteilyohjus- ja Backfire-kiistan siirtämistä SALT III:een, vaikka Neuvostoliitto oli ko ajatuksen hylännyt jo helmikuussa 1976. Neuvostoliitto vaati Vladivostokin kattojen noudattamista. Brežnev oli jo aiemmin epäillyt Carterin pitkälle meneviä päämääriä ja ilmoittanut, että merkittäviä supistuksia voidaan tehdä vasta SALT III:ssa^{30, 31}

Yhdysvaltain ensimmäisen ehdotuksen pääkriteeri ei liene ollut sen neuvoteltavuus ja hyväksyttävyyys. Se tähtäsi Vladivostokin kattojen alentamiseen ja todelliseen aseiden vähentämiseen. Ehdotus merkitsi oleellisia rajoituksia Neuvostoliitolle Yhdysvaltoihin kohdistuvien rajoitusten jäädessä marginaalisiksi. Neuvostoliitto piti ehdotusta yksipuolisena eikä hyväksynyt toistakaan ehdotusta. Se ei tehnyt myöskään omaa vastaehdotusta. Pitämässään lehdistökonferenssissa Gromyko paljasti Yhdysvaltain ehdotuksen luvut pyrkien osoittamaan ehdotuksen järjettömyyden. SALT sai propagandapelin piirteitä.

2.5 Geneven neuvottelut, toukokuu 1977

Geneven neuvotteluita varten Yhdysvallat laati uuden ns kolmikerrosesityksen. Se esiteltiin ennakoita Dobryninille Washingtonissa, jotta neuvostoliittolaisella osapuolella olisi riittävästi aikaa perehtyä siihen ennen varsinaisia keskusteluja³².

Ensimmäisen kerroksen muodosti vuoden 1985 loppuun saakka voimassaoleva sopimus, joka sisälsi Vladivostokissa sovitun kokonaiskaton ja alikaton. Yhdysvallat tosin ehdotti ne alennettavaksi tasolle 2 160 ja 1 200. Toisena kerroksena oli kolmivuotinen pöytäkirja, joka rajoitti mm risteilyohjukset, liikkuvat ICBM-ohjukset, modernisoinnin ja uudet ohjustyyppit sovittavalla tavalla. Kolmas kerros muodostuisi yhteisestä SALT III-sopimukseen johtavien neuvottelujen puitteita käsittelevästä lausumasta.³³

Ulkoministeri Gromyko hyväksyi keskustelut kokonaiskaton laskemisesta, mutta kieltäytyi harkitsemasta minkäänlaista MIRV-katon alennusta ja Neuvostoliiton 308 MLBM-ohjuksen vähentämistä. Niihin kajoaminen vaarantaisi neuvottelut. Risteilyohjuksin varustetut pommikoneet olisi laskettava MIRV-katon alle.³⁴

Ulkoministerikokouksen päätyttyä SALT-valtuuskunnat aloittivat keskinäiset neuvottelunsa uudelleen. Ne saivat suuremman roolin kuin koskaan aikaisemmin Kissingerin aikana.

2.6 Washingtonin läpimurto, syyskuu 1977

Ulkoministeri Gromyko ja presidentti Carter tapasivat Washingtonissa 23.—27. 9. 1977. Käydyissä neuvotteluissa saavutettiin toinen läpimurto. Yhdysvallat esitti uuden Vladivostokin kokonaiskaton alentamista 2 400:sta 2 160:een vuoteen 1986 mennessä, hyväksyi yli 600 km:n kantaman risteilyohjuksin varustettujen raskaiden pommikoneiden laskemisen MIRV-ohjusten laukaisualustojen alikaton alle 121. pommi-

koneesta alkaen ja itse alikaton tasolla 1 320 edellyttäen, että Neuvostoliitto hyväksyi monikärkisille ICBM- ja SLBM-ohjuksille uuden alikaton tasolla 1 200. Yhdysvallat ehdotti toistakin alikattoa monikärkisille ICBM-ohjuksille tasolla 800. Neuvostoliitto hyväksyi ajatuksen monikärkisten ICBM-ohjusten alikatosta ehdottaen sen tasoksi 820. Yhdysvallat hyväksyi tämän ja veti pois aikaisemman ehdotuksensa Neuvostoliiton MLBM-ohjusten rajoittamisesta 220:een. Näin Neuvostoliitto saattoi säilyttää SALT I-sopimuksen sallimat 308 MLBM-ohjusta. Yhdysvallat menetti mahdollisuuden ottaa sellaisia käyttöön tulevaisuudessa. Tällaisia aikoja Yhdysvalloilla ei tosin edes ollut.³⁵

Washingtonissa Neuvostoliitto hyväksyi Yhdysvaltain jo aikaisemmin esittämän, MIRV-ohjusten valvontaan vaikuttavan, laskentatavan. Kerran monikärjellä testattu ohjus laskettiin aina monikärkiseksi. Samoin kaikki laukaisualustatyytit, jotka selveltuivat MIRV-ohjusten laukaisuun, laskettiin MIRV-ohjusten laukaisualustoiksi riippumatta siitä, millainen kärki niihin sijoitetuissa ohjuksissa oli. Molemmat osapuolet hyväksyivät ICBM-laukaisualustojen pikalatausmenetelmien kiellon.³⁶ Neuvotteluissa edistettiin myös monissa muissa kysymyksissä.

Lokakuussa Neuvostoliitto teki uuden myönnytyksen valtuuskuntien välisissä neuvotteluissa Genevessä luopuen SS-16-ohjuksen ja sen osien tuottamisesta, testaamisesta ja käyttönotosta. Päätös oli poliittisesti merkittävä sillä nyt Neuvostoliitto luopui aseesta, jonka se jo oli päättänyt valmistaa. Tällainen menettely oli Neuvostoliitolle vierasta. Samalla helpottui sopimuksen valvonta, sillä kyseessä oli SS-20-ohjuksen kolmas vaihe. Tämäkin oli tärkeää, sillä Yhdysvaltain kongressi tuskin ratifioisi sopimusta, jonka valvontamahdollisuuksia se epäili.³⁷

2.7 Vuosi 1978

Vuoden 1977 aikana alkoivat Yhdysvaltain eurooppalaiset NATO-liittolaiset pelätä eurostrategisten voimien epätasapainoa. Ne näkivät SALT-neuvottelut Neuvostoliiton yrityksenä rajoittaa Yhdysvaltain niitä aseita, jotka muodostivat vastavoiman Backfire-pommikoneen ja SS-20-ohjuksen aiheuttamalle kaksoisuhalle. Erityisesti ne vastustivat risteilyohjuksen rajoittamista. Genevessä valtuuskunnat edistyivät hitaasti.

Pääsihteeri Brežnev ja ulkoministeri Gromyko neuvottelivat ulkoministeri Vancen kanssa Moskovassa 20.—22. 4. 1978. Neuvostoliitto pyrki estämään Yhdysvaltain risteilyohjusteknologian siirron sen NATO-liittolaisille ABM-sopimuksen IX artiklan määrittämällä tavalla haluten lähes samanlaisen määräyksen SALT II-sopimukseen.

Seuraavan kerran ulkoministerit Gromyko ja Vance tapasivat New Yorkissa 25. 5. 1978. Vance ehdotti ohjusten hyötykuorman osittamisen kieltämistä. Tämä olisi jäädyttänyt yksittäisten ohjusten kärkimäärät vallinneelle tasolle. Gromyko ei sitoutunut jäädytykseen. Hän ehdotti pommikoneen ALCM-ohjusten ylärajaksi 20. Seuraava ulkoministerikokous pidettiin Genevessä 12.—13. 7. 1978. Nyt Neuvostoliitto hyväksyi Yhdysvaltain aiemman esityksen, joka salli kummallekin yhden uuden joko yksi- tai monikärkisen ohjustyyppin testauksen ja käyttönoton.

Ulkoministerit Gromyko ja Vance jatkoivat neuvotteluja New Yorkissa 27. 9. 1978 alkaen. Nyt Neuvostoliitto perui vaatimuksensa ALCM-ohjuksen kantaman rajoittamisesta 2 500 km:iin, vaikka Yhdysvallat oli tämän periaatteessa hyväksynyt jo vuosi aikaisemmin. Neuvostoliitto asetti kuitenkin tärkeän ehdon. GLCM- ja SLCM-ohjus-

ten 600 km:n kantama on määriteltävä tarkasti ja määrittely on siirrettävä pöytäkirjasta sopimustekstiin. Yli 600 km lentävät ALCM-ohjuksetkin olisivat pitkän matkan risteilyohjuksia ja ne on laskettava 1 320 alikaton alle. Tavanomaisella taistelukärjellä varustettu risteilyohjus on sisällytettävä sopimukseen, muutoin valvonta olisi mahdotonta.³⁸

SLBM-ohjuksien kehittäminen ja uusiminen päätettiin jättää sopimuksen ulkopuolelle. Neuvostoliitto kuitenkin hyväksyi Yhdysvaltain ehdotuksen rajoittaa uusien ICBM- ja SLBM-ohjusten kärkimäärää. Neuvostoliitto hyväksyi myös Yhdysvaltain esittämän tavan laskea pommikoneiden risteilyohjukset keskimääräisin luvuin. Vastavuoroisesti Yhdysvallat alensi konekohtaisen keskiarvoluvun 35:stä 30:een ja Neuvostoliitto nosti tarjoustaan 20:stä 25:een. Samalla päästiin sopimukseen, joka salli ICBM-ohjuksille 10 ja SLBM-ohjuksille 14 taistelukärkeä.³⁹

2.8 Viimeiset neuvottelut

Osapuolet jatkoivat ulkoministerien neuvotteluja Genevessä 21. 12. 1978. Ilmapiiri valtuuskuntien keskuudessa oli optimistinen. Yhdysvallat oli juuri hyväksynyt tavanomaisella taistelukärjellä varustetun risteilyohjuksen rajoittamisen SALT-sopimuksen edellyttämällä tavalla. Samalla Yhdysvallat hyväksyi Neuvostoliiton tavan määrittää risteilyohjuksen kantama. ALCM-ohjusten keskiarvoluvussa lähennyttiin.⁴⁰

Useita kysymyksiä oli kuitenkin vielä ratkaisematta. Ulkoministerit sopivat ne ratkaistavaksi tavanomaisia diplomaattisia kanavia käyttäen. Tämän jälkeen neuvottelut jatkuivat valtuuskuntatasolla Genevessä. Pääkysymysten, uusien ICBM-ohjustyyppien määrittely ja telemetriatietojen salausta, ratkaiseminen jätettiin ulkoministeri Vancen ja lähettiläs Dobryninin tehtäväksi. Vance ja Dobrynin aloittivat neuvottelut 1. 2. 1979.

Telemetriatietojen salausta koskeva kysymys onnistuttiin ratkaisemaan Brežnevin ja Carterin välisellä kirjeenvaihdolla vasta 7. 4. 1979. Ohjusten modernisointirajat sovittiin samana päivänä Yhdysvaltain esittämällä tavalla⁴¹. Viimeinen tärkeä kysymys ratkesi 1. 5. Neuvostoliiton suostuessa lopettamaan tulokärkien irroitusten simuloinnit, joita se oli suorittanut ainakin SS-18 -ohjuksen bussilla⁴². Pienempiä ongelmia oli silti vielä jäljellä runsaasti.

SALT II-neuvottelujen loppuvaiheessa jokainen kiistakysymys, niin suuri kuin pienikin, tarkasteltiin useaan kertaan sekä Vancen ja Dobryninin että valtuuskuntien välisissä neuvotteluissa. Vance ja Dobrynin tapasivat 25 kertaa 1. 1.—7. 5. 1979 välisenä aikana.

2.9 Wienin huippukokous, kesäkuu 1979

Wienin huippukokous alkoi 16. 6. 1979. Kysymykset oli valmisteltu loppuun saakka, toisin kuin SALT I-sopimuksen allekirjoitusvaiheessa Moskovassa vuonna 1972. Ainoastaan yksi kysymys aiheutti keskustelua. Neuvostoliiton neuvottelijat halusivat poikettavan modernisoinnin 5 %:n alarajasta ICBM-ohjuksen laukaisupainon ja kuorman suhteen, jotta ohjuksia voitaisiin testata maksimimäärää alhaisemmillä kärkimäärillä. Yhdysvallat hyväksyi esityksen. Se oli itekin suorittanut vastaavia kokeita. SALT II-sopimus allekirjoitettiin 18. 6. 1979. Osapuolten strategisten aseiden määrät on esitetty taulukossa 3 ja SALT II-sopimuksen asettamat katot taulukossa 4.

3 Strategisten aseiden supistamisneuvottelut 1982 — 1983 (START)

3.1 Neuvottelujen tausta

Yhdysvallat ei ratifioinut SALT II-sopimusta. Useimmiten syynä on mainittu Yhdysvaltain yleisen mielipiteen kääntyminen liennytyksen ja aseidenriisunnan vastaiseksi Neuvostoliiton ja Kuuban suorittamien operaatioiden johdosta. Neuvostoliiton tunkeuduttua Afganistaniin joulukuussa 1979 presidentti Carter pyysi 3. 1. 1980 senaattia lykkäämään sopimuksen käsittelyä. Tästä huolimatta sekä Neuvostoliitto että Yhdysvallat ilmaisivat halunsa noudattaa sopimuksen määräyksiä. Yhdysvaltain presidentin vaihduttua uusi presidentti Ronald Reagan päätti olla jatkamatta ratifiointikäsittelyä. Hän kuitenkin uudisti Yhdysvaltain sitoumuksen noudattaa sopimusta.

9. 5. 1982 presidentti Reagan ilmoitti Yhdysvaltain ehdottavan Neuvostoliitolle strategisten aseiden vähentämistä vaiheittain START-neuvotteluissa. Yhdysvaltain päämääränä olisi sopia tasavertaisista katoista aikaisempaa huomattavasti alhaisemalla tasolla sekä vähentää merkittävästi voimatasapainoa eniten horjuttavia järjestelmiä eli ICBM-ohjuksia, niiden kärkimääriä ja kokonaistuhokyykyä. Osapuolten strategisten aseiden määrät vuonna 1982 on esitetty taulukossa 5. Neuvostoliitto toivotti tervetulleeksi Yhdysvaltain halun aloittaa neuvottelut, mutta suhtautui kriittisesti ehdotuksen sisältöön. Se tyrmäsi Yhdysvaltain pyrkimykset käyttää hyväksi ydinaseistuksen rakenteellisia eroja ja sanella Neuvostoliiton voimien rakenne. Neuvostoliitto toivoi ydinaseiden laadullista ja määrällistä jäädyttämistä neuvottelujen ajaksi.⁴³

3.2 Ensimmäiset esitykset

Neuvottelut alkoivat 29. 6. 1982 Genevessä. Kesäkuussa Yhdysvallat pöytäsi virallisesti presidentti Reaganin 13. 5. pääpiirtein esittelemän ehdotuksen. Neuvostoliitto esitti oman ehdotuksensa elokuussa 1982. Ehdotukset ja niiden vaikutukset aseistuksen määriin on esitetty taulukossa 6. Luvuista voidaan havaita, että Yhdysvaltain ehdotus olisi pakottanut Neuvostoliiton muuttaman oleellisesti strategisten ydinasevoimiensa kokoonpanoa. Yhdysvaltain viranomaiset ovat vahvistaneet tarkoituksenaan olleen siirtää Neuvostoliiton painopiste pois ICBM-ohjuksista ⁴⁴. Yhdysvallat olisi voinut jatkaa omaa ICBM-ohjusten modernisointiohjelmaansa vähennysten kohdistuessa SLBM-ohjuksiin. Neuvostoliiton käsityksen mukaan ehdotuksen hyväksyminen olisi merkinnyt sitä, että Yhdysvalloilla olisi ollut 1 420 laukaisualustaa Neuvostoliiton 1 000 laukaisualustaa vastaan ja kolme kertaa enemmän taistelukärkiä. Lisäksi Neuvostoliitto olisi joutunut purkamaan 90 % ICBM-ohjuksistaan ⁴⁵. Neuvostoliiton laskutapa on sikäli virheellinen, että se edellytti mm. 8 000 ALCM-ohjuksen käyttöönottoa 400 strategisessa pommikoneessa. Yhdysvaltain tuotanto tähtäsi vuoden 1983 päätösten mukaan 1 500 ALCM-ohjuksen valmistamiseen.

Neuvostoliiton esitys perustui ajatukseen vallitsevasta pariteetista. Se osoitti Neuvostoliiton haluavan säilyttää vapauden valita ydinaseyhdistelmänsä rajoituksitta ja käydä neuvotteluja SALT II-sopimuksen vahvistamisessa puitteissa. Ehdotus ei tähdännyt ydinaseistuksen radikaaliin vähentämiseen. Neuvostoliitto nosti jälleen esiin FBS-kysymyksen vaati sen alueelle ulottuvien FBS-järjestelmien jäädyttämistä. Yhdys-

vallat vastusti SALT II-sopimuksen pitämistä neuvottelujen lähtökohtana, FBS-järjestelmien käsittelyä neuvotteluissa sekä ehdotettua jäädytystä⁴⁶.

3.3 Jatkoneuvottelut ja neuvottelujen katkeaminen

Maaliskuussa 1983 Yhdysvallat ilmeisesti ehdotti erillisen liitännäistoimia koskevan sopimuksen solmimista. Neuvostoliitto halusi sisällyttää liitännäistoimet varsinaiseen sopimukseen.

Huhtikuussa 1983 Neuvostoliitto teki Pravdan tammikuun artikkelia myötäilevän ehdotuksen, jonka mukaisesti osapuolilla voisi olla 1800 strategista kuljetusvälinettä. Näistä 1100 saisi olla MIRV-ohjuksia, joista puolestaan 700 saisi olla ICBM-ohjuksia. Strategisia pommikoneita sallittaisiin 150. Samalla Neuvostoliitto suostui ALCM-ohjusten lukumääräisrajoituksiin ja veti takaisin Trident-sukellusveneiden rajoittamista ja Trident II (D5) -ohjusten kieltämistä koskeneet vaatimuksensa. Yhdysvallat ei hyväksynyt ehdotuksia, sillä se olisi sallinut Neuvostoliiton säilyttää kaikki Yhdysvaltojen pelkäämät SS-18 ja SS-19 -ohjukset, yhteensä 638 kpl, arviolta 4 000 taistelukärkeä.⁴⁷

Neuvottelujen 4. kierros alkoi 8. 6. 1983. Yhdysvallat painotti taistelukärkien määrän supistuksia enemmän kuin ohjusten määrän vähentämistä. Kärkien kokonaiskatot pysyivät ennallaan. MIRV-ohjusten laukaisualustojen määrä asetettaisiin välille 850—1 450, mahdollisesti välille 1 100—1 200. Yhdysvallat katsoi laukaisualustojen lukumäärän korottamisen olevan myönnytys Neuvostoliitolle. Ehdotus olisi johtanut taistelukärkien hajauttamiseen aikaisempaa useampaan ohjukseen keskustasapainon vahventamiseksi sekä Neuvostoliiton SS-18- ja SS-19 -ohjusten valtaosan purkamiseen⁴⁸. Neuvostoliitto katsoi Yhdysvaltain pyrkivän yksipuoliseen aseidenriisuntaan.

Yhdysvallat luopui myös kaksivaiheisesta sopimuksesta Neuvostoliiton vastustettua sitä sekä suostui vähentämään SALT II-sopimuksessa esitettyjä pommikonekohtaisia ALCM-ohjusten lukumääriä.

Viimeinen neuvottelukierros käytiin 5. 10.—8. 12. 1983. Presidentti Reagan esitteli Yhdysvaltain uuden ehdotuksen ennen neuvottelujen alkua. Se edellytti taistelukärkien määrän vähentämistä 5 000:een ohjusten modernisoinnin yhteydessä. Vähennykset suoritettaisiin tietyssä suhteessa tai ainakin viiden prosentin vuosivauhdilla. Mitä horjuttavammin uudet taistelukärjet vaikuttaisivat keskustasapainoon, sitä enemmän tulisi poistaa vanhoja kärkiä käytöstä. Yhdysvaltain valtuuskunnan johtaja E Rowne valtuutettiin neuvottelemaan myös entistä syvällisemmistä pommikoneiden ja ALCM-ohjusten rajoituksista. Neuvottelujen katketessa Neuvostoliitto ei ollut hyväksynyt Yhdysvaltain uutta ehdotusta.⁴⁹

Neuvostoliitto keskeytti neuvottelut 8. 12. 1983 Yhdysvaltain alettua sijoittaa risteilyohjuksia Englantiin ja Saksan liittotasavaltaan sekä Pershing II-ohjuksia Saksan liittotasavaltaan.

3.4 Tärkeimmät kiistakysymykset

Yhdysvaltain päähuolenaiheena oli ilmeisesti Neuvostoliiton uusien raskaiden SS-18- ja SS-19 -ohjusten aiheuttama uhka sen omia Minuteman-ohjuksia vastaan. Yhdysvallat pyrki erityisesti vähentämään näitä ohjuksia rajoittamalla ohjusten koko-

naishyötykuormaa ja/tai ICBM-laukaisualustojen lukumäärää. Se ei aluksi halunnut suostua risteilyohjusten ja pommikoneiden rajoittamiseen I. vaiheessa muuttaen tosin kantansa myöhemmin.

Neuvostoliitto oli kiinnostunut kokonaisrajoituksista ja vapaudesta valita ydinasevoimien koostumus rajoituksitta. Sen mielestä tuli laskentayksikkönä käyttää taistelukärkeä, ei niinkään laukaisualustoja. Neuvostoliitto halusi neuvotella alusta alkaen strategisista pommikoneista ja risteilyohjuksista. Viimeksi mainittu ase lienee ollut sen tärkein huolenaihe. Lisäksi Neuvostoliitto veti jälleen kerran neuvotteluihin Yhdysvaltain FBS-järjestelmät.

4 Johtopäätöksiä SALT- ja START-neuvotteluista

SALT-neuvottelujen käynnistyminen liittyi oleellisesti suurvaltojen väliseen liennyttykseen. Sekä Neuvostoliitto että Yhdysvallat halusivat vahvistaa tätä poliittista kehitystä aseidenriisuntatoimenpitein. Neuvottelujen tärkeimmäksi päämääräksi nousi vakaan strategisen tilanteen ylläpito. Neuvotteluissa tehtyjen esitysten ja 1970-luvulla suoritettujen varustelun perusteella voidaan päätellä osapuolilla olleen vastakkaiset käsitykset keinoista säilyttää keskinäinen pelote. Yhdysvallat tähtäsi teknisiin vähennyksiin, joista se kuitenkin aina luopui Neuvostoliiton vastustettua niitä. Neuvostoliitto pyrki säilyttämään saavuttamansa varustelutason ja osoittamaan halukkuuttaan edistää liennytystä. Yhdysvaltain suhtautuminen SALT-neuvotteluihin muuttui useita kertoja kymmenen vuoden aikana. Presidentti Nixonin aikana neuvottelujen tuli tuottaa Yhdysvalloille etuja myös muilla alueilla. Presidentti Carter suhtautui aseidenriisuntaan idealistisemmin pyrkien selviin vähennyksiin. Presidentti Reagan palautti varustautumisen turvallisuuspolitiikan osatekijäksi aseidenriisuntaneuvottelujen rinnalle. Neuvostoliiton suhtautuminen säilyi vakaana. Sen turvallisuuspolitiikassa aseidenriisunnalla oli lähinnä poliittinen tehtävä. Vakaa strateginen pelote ylläpidettiin varustautumalla. Se kielsi neuvottelujen kytkeytymisen muihin kansainvälisiin kiistakysymyksiin, mikä varmasti oli oleellista neuvottelujen jatkumisen kannalta. Vasta epäonnistuminen INF-neuvotteluissa johti kannan muutokseen. Prosessin lopputuloksena oli keskeytyneet START-neuvottelut ja kaksi SALT-sopimusta, jotka parhaimmillaan osoittavat ne rajat, joiden puitteissa osapuolet voivat strategista aseistustaan kehittää.

SALT-neuvotteluissa, kuten muissakin aseidenriisuntaneuvotteluissa, tehdyt ehdotukset heijastavat osapuolten käsityksiä potentiaalisen vastustajan vaarallisimmiksi koetuista asejärjestelmistä. Yhdysvallat pyrki erityisesti kieltämään Neuvostoliiton raskaat ohjukset tässä kuitenkaan onnistumatta. SALT I:ssä ne olivat FBS-järjestelmien vastapaino. SALT II:ssa Neuvostoliitto ei suostunut luopumaan saavuttamastaan edusta ja säilytti myös ohjusten modernisointimahdollisuuden. Näin se onnistui kytkemään itseään uhkaavat keskimatkan järjestelmät neuvotteluihin joutumatta samalla neuvottelemaan Länsi-Eurooppaa uhkaavista omista järjestelmistään. Kysymys otettiin esille uudestaan INF-neuvotteluissa.

SALT I-neuvotteluissa Neuvostoliitto ei ilmeisesti kokenut minkään Yhdysvaltain järjestelmän erityisesti uhkaavan itseään. Yhdysvaltain strateginen varustelu oli pysähtynyt ja oman ohjusohjelmaansa koskevan päätöksen Neuvostoliitto ilmeisesti teki viimeistään neuvottelujen aikana. Risteilyohjusta se ei vielä ottanut vakavasti. Tässä

mielessä väliaikaista jäädytys sopimusta voidaan pitää Neuvostoliiton hyväntahdon eleenä. Yhdysvallat pyrki kytkemään aluksi vähennykset ja myöhemmin jäädytyksen ABM-sopimuksen solmimiseen luullen Neuvostoliiton haluavan sopimusta enemmän kuin se itse. Näin ei kuitenkaan ollut. Moskovassa Yhdysvallat suostui ABM-alueiden vähentämiseen yhteen vaatimatta vastavuoroisia hyökkäysaseiden vähennyksiä. Tämä osoittaa kytkennän olleen vailla sotilaallisia perusteita.

SALT II-neuvotteluissa Neuvostoliitto muutti käsitystään risteilyohjuksesta haluten kieltää sen kokonaan. Syynä oli pelko Saksan liittotasavallan aseistautumisesta GLCM-ohjuksin. Yhdysvallat suostui vain rajoituksiin ja niinhinkin vain siksi, että havaitsi Neuvostoliiton kehittelevän vastaavaa asejärjestelmää. Toisen uhan Neuvostoliitto koki tulevan sen MLBM-ohjusten vastapainoksi kehitteillä olevan MX-ohjuksen taholta. Uhan Neuvostoliitto onnistui torjumaan vain osittain.

Laadullisia rajoituksia SALT I-sopimuksessa edustivat eräät tutkien ja ilmatorjuntaohjuksien kehittämiskiellot. Pahimpana puutteena on pidettävä MIRV-kärkien sallimista. Erityisesti tämä puute johti voimakkaaseen laadulliseen kehittämiseen. SALT II-sopimukseen laadullisia rajoituksia sisältyi runsaammin niiden kuitenkin estämättä Yhdysvaltain MX-ohjelman jatkamista ja Neuvostoliiton MIRV-teknoologiaan siirtymistä. MIRV-kärkien tarkkuus- ja tehokehittelyä ei rajoitettu. Laskentayksikkönä käytettiin laukaisualustoja ja epäsuorasti kärkilukua. Kuitenkin kärkilukua, kokonaisuhyötykuormaa ja tuhokykä voitaneen pitää parempina mittayksiköinä. Sovitut rajoitukset eivät vaikuta sanottavasti laadulliseen kehitykseen. Yksittäisen ohjuksen kärkiluvun jäädyttämistä voidaan pitää merkittävänä saavutuksena. Neuvottelujen kuluessa havaittiin selvästi, että määriä on huomattavasti helpompi rajoittaa kuin laatua. Poliittiset johtajat eivät edes ymmärrä spesifioituja teknisiä vaatimuksia ja kokonaisuuden hallinta vaikeutuu. Laadullisia rajoituksia on myös vaikeampi valvoa kuin määrällisiä. Tämän johdosta Neuvostoliitto piti yksinkertaista sopimusta parempana. Se on helpompi neuvotella eikä vaadi paikanpäällä tapahtuvaa valvontaa. Sen nopealla saavuttamisella olisi ollut myös poliittinen merkityksensä. Valvonnan osalta SALT I-sopimuksessa oli merkittävää se, että nyt ensi kerran sovittiin valvonnan toteuttamisesta kansallisin teknisin menetelmin. SALT II-sopimuksessa sovittiin, ettei tiettyjä valvontatoimia häiritä. START:sta sovittaessa todettiin valvonnan mahdollisesti vaativan pidemmälle meneviä toimenpiteitä.

Merkittäviä määrällisiä rajoituksia SALT II-sopimus ei sisällä, sillä Yhdysvallat voi sopimuksen puitteissa lisätä ydinkärkiensä lukumäärää 9500:stä noin 12 500:een ja Neuvostoliitto 8200:sta noin 11 500:een. Laukaisualustojaan Neuvostoliitto olisi joutunut vähentämään noin 250. SALT-sopimukset kuitenkin rajoittavat uusien järjestelmien sijoittamista ja modernisointia.

START-neuvotteluissa Yhdysvallat yritti jatkaa SALT II:ssa aloittamaansa pyrkimystä siirtää Neuvostoliiton ydinaseistus merelle samalla ydinkärkiä huomattavasti vähentäen. Neuvostoliitto käytti laskentayksikkönä laukaisualustoja esittäen niiden katon pudottamista 450:llä sekä alikattoa MIRV-ohjuksille. Neuvostoliitto luotti edelleenkin enemmän suureen määrään kuin järjestelmien tehon alentamiseen.

Eräs SALT- ja START-neuvottelujen arveluttava piirre on se, että ne ovat eräässä mielessä erottaneet aseidenriisunnan sotilaallisista turvallisuuskäsityksistä. Neuvottelujen päämäärän ollessa strategisen tasapainon ylläpitäminen, ei ole perusteltua määrittellä strategisia aseita puhtaasti kantaman mukaan. Ennemminkin jako tulisi suorittaa ensi-iskukyvyyn mukaan.

Neuvottelutaktiikan osalta SALT ei tuonnut esiin mitään uutta. Yhdysvallat teki tarkkoja, spesifioituja ehdotuksia. Neuvostoliitto vaati ensin sovittavaksi periaatteista, jonka jälkeen voitaisiin keskustella luvuista. Valvonta ja tekninen spesifiointi säilyivät kiistakysymyksinä viimeisille kierroksille saakka. Yhdysvaltain hallinnon vaihtuminen useaan kertaan neuvottelujen aikana vaikeutti niitä. Varsinaisten SALT-neuvottelujen lisäksi Yhdysvallat kävi hallinnon sisäisiä neuvotteluja, jotka vaikuttivat tehtyihin ehdotuksiin. Mahdollisesti kolmannet neuvottelut käytiin Kremlissä. Neuvostoliiton johdon pysyvyys antoi neuvotteluille kestävyyttä. SALT oli historian pisin pysyvä neuvottelukoneisto.

5 Keskimatkan ydinaseita koskevat neuvottelut (INF-neuvottelut)

5.1 Neuvottelujen tausta

INF-neuvottelut juontavat juurensa SALT-neuvotteluista, jotka eivät ratkaisseet lopullisesti Yhdysvaltain FBS-järjestelmiin eivätkä Englannin ja Ranskan ydinaseisiin liittyviä kiistakysymyksiä Neuvostoliittoa tyydyttävällä tavalla.

Saksan liittotasavallan liittokansleri Schmidt kiinnitti voimakkaasti huomiota keskimatkan ohjuskysymykseen ja sen NATOLle asettamiin turvallisuushaasteisiin. NATO aloitti sotänäyttämön ydinaseistuksensa modernisoinnin suunnittelun. Suunnitteluryhmän rinnalle perustettiin aseidenriisunnan erikoisryhmä muotoilemaan INF-kysymykseen liittyviä aseidenriisuntapyrkimyksiä. Suunnitteluryhmä sai raporttinsa valmiiksi kesällä 1979. Kaksoispäätös hyväksyttiin 12. 12. 1979.

Neuvostoliitto suhtautui kielteisesti NATOn modernisointisuunnitelmiin. Presidentti Brežnev syytti NATOa aikeista muuttaa vallitsevaa voimatasapainoa ja ylivalta-
pyrkimyksistä. Neuvostoliitto olisi valmis supistuksiin tasapuolisuuden pohjalta Yhdysvaltojen FBS-järjestelmät huomioiden. Marraskuussa 1979 ulkoministeri Gromyko ilmoitti Neuvostoliiton olevan valmis neuvotteluihin, mikäli NATO luopuu modernisointipäätöksestään.⁵⁰

Alustavat neuvottelut alkoivat Genevessä 16. 10. 1980 ja katkesivat 17. 11. 1980 ennen Reaganin virkaanastumista. Osapuolet eivät kyenneet sopimaan neuvottelukoh-
teista. Tämän johdosta neuvotteluilla ei ollut virallista nimeä.⁵¹

Marraskuun alussa presidentti Brežnev totesi Euroopassa vallitsevan euro-ohjus-
ten osalta pääpiirteisen tasapainon. 18. 11. 1981 presidentti Reagan julkisti Yhdysval-
tain nollavaihtoehtoa, joka tulisi olemaan neuvottelujen lähtökohta. Neuvostoliitossa
nollavaihtoehto tyrmättiin propagandaeleenä. Juuri ennen neuvottelujen alkua Neu-
vostoliitto tarjoutui vähentämään keskimatkan ohjuksiaan yksipuolisesti hyvän tah-
don eleenä, jota Yhdysvaltain tulisi kuitenkin seurata.

Varsinaiset neuvottelut käytiin Genevessä 30. 11. 1981 — 23. 11. 1983. Ne sovittiin
pidettävän salaisina. Neuvostoliiton valtuuskuntaa johti J Kvitsinski, Yhdysvaltain
valtuuskunta P Nitze. Neuvottelujen yleisenä päämääränä oli vähentää keskimatkan
ydinaseita. Yhdysvallat ilmoitti päämääräkseen vakaamman kokonaistasapainon saa-
vuttaminen alemmalla ydinasetasolla⁵². Neuvostoliiton ilmoittamana päämääränä oli
tasapuolisuudelle ja yhtäläiselle turvallisuudelle perustuva keskinäisesti hyväksyttäv-

sä oleva sopimus sekä NATOn päätöksestä ottaa Länsi-Euroopassa käyttöön uusimmat amerikkalaiset ydinohjukset aiheutuvan vaarallisen tilanteen välttäminen⁵³.

5.2 I neuvottelukierros 30. 11. 1981—16. 3. 1982

Yhdysvallat aloitti neuvottelut esittelemällä muodollisesti nollavaihtoehtonsa. Nollavaihtoehtoon perustuvan sopimusluonnoksen se pöytäsi 2. 2. 1982. Yhdysvallat tähdensi, ettei kysymyksessä ollut ”ota-tai-jätä” -ehdotus⁵⁴.

Neuvostoliitto teki ensimmäisen kierroksen aikana useita esityksiä. Avajaisistunnossa se esitti keskimatkan ydinohjusten moratoriota. 4. 2. Neuvostoliitto pöytäsi ”lausunnon aikomuksista”, joka sisälsi sekä moratorion että asejärjestelmien supistuksia. Ehdotus olisi jättänyt Neuvostoliiton käyttöönotetut SS-20 -ohjukset koskemattomiksi. Englannin ja Ranskan 263 keskimatkan ohjusta ja ydinaseita kuljettavaa lentokonetta olisi laskettava katon 300 alle. Neuvostoliitto esitti myös oman ”todellisen nollavaihtoehtonsa”, joka edellytti kaikkien Euroopassa olevien keskimatkan ja taktisten ydinaseiden poistamista.

Kumpikaan osapuoli ei hyväksynyt vastapuolen ehdotuksia. 16. 3. 1982 presidentti Brežnev ilmoitti Neuvostoliiton päättäneen yksipuolisesti lopettaa SS-20 -ohjusten käyttöönoton Euroopassa. Moratorion piti olla voimassa siihen saakka, kunnes osapuolet pääsevät sopimukseen asejärjestelmien tasapuolisesta vähentämisestä tai kunnes Yhdysvallat ryhtyy ottamaan käyttöön uusia ohjuksia Euroopassa. Neuvostoliitto ei ilmeisesti kuitenkaan noudattanut moratoriota.⁵⁵

5.3 II neuvottelukierros 20. 5.—20. 7. 1982

Yhdysvallat pitäytyi nollavaihtoehtoonsa. Neuvostoliitto esitti omia perusnäkemystään selvittävän sopimusluonnoksen ja suostui voimassaoloajaltaan rajoittamattomaan sopimukseen.

Kesäkuussa valtuuskuntien johtajat aloittivat yksityiset keskustelut neuvottelujen edistämiseksi. Ne saivat nimekseen ”kävely metsässä”. Kävelyjen tuloksena syntyi ratkaisupaketti. Oleellista siinä oli molempia koskevat yhtäsuuret katot ja alikatot sekä Englannin ja Ranskan ydinaseiden ja Yhdysvaltain FBS-järjestelmien jättäminen paketin ulkopuolelle. Pershing II -ohjus kiellettiin paketissa kokonaan.

5.4 III neuvottelukierros 30. 7.—30. 11. 1982

Kierroksen ensimmäisessä istunnossa Neuvostoliitto hylkäsi paketin erityisesti siksi, ettei siinä kompensoitu Englannin ja Ranskan ydinaseita. Neuvostoliitto kieltäytyi jatkamasta epämuodollisia keskusteluja. Neuvostoliitto ilmoitti ryhtyvänsä tarkemmin erittelemättömiin vastatoimiin, mikäli NATO toteuttaa ohjusten sijoittamisen. Presidentti Brežnev oli jo 16. 3. 1982 pitämässään puheessa viitannut vastaaviin toimenpiteisiin.⁵⁶

Lokakuun lopulla Neuvostoliitto pöytäsi uuden ehdotuksen. Siihen liittyi ehto, joka edellytti Neuvostoliitolle sallittavan saman tasoiset ydinasevoimat kuin Englannille ja Ranskalle. Pääosin ehdotus vastasi Neuvostoliiton I kierroksella tekemää ehdotusta⁵⁷.

5.5 IV neuvottelukierros 26. 1.—29. 3. 1983

Kierroksen alkaessa Yhdysvallat ilmoitti olevansa valmis pohtimaan mitä tahansa Neuvostoliiton ehdotusta, mikäli se täyttäisi tietyt arviointiperusteet.

Yhdysvallat pöytäsi myös luottamusta lisääviä toimia koskevan sopimusluonnoksen ja ehdotti perustettavaksi valvontakysymyksiä pohtivan työryhmän.⁵⁸

Neuvostoliitto avasi kierroksen pöytämällä nyt sopimuksen muodossa jo aiemmin esittämänsä ehdotuksen Euroopassa olevien keskimatkan ohjusten alikatoksi. Se vaati alikatkoa tasolle 162, joka Neuvostoliiton näkemyksen mukaan oli Englannin ja Ranskan ydinohjusten yhteismäärä. Mikäli em maat lisäisivät ohjuksiaan, Neuvostoliitto lisäisi omiaan vastaavasti.⁵⁹ Ehdotus sai nimen 162-optio. Myöhemmin Neuvostoliitto esitti ennakohehtonsa sopimukseen pääsemiseksi.

Maaliskuun lopulla Yhdysvallat esitti väliaikaista sopimusta, joka salli molemmille osapuolille yhtä monta keskimatkan ohjusten taistelukärkeä. Yhdysvallat oli nyt luopunut nollavaihtoehdosta. Neuvostoliitto piti ehdotusta mahdolltomana hyväksyä⁶⁰.

V neuvottelukierroksella 17. 5.—14. 7. 1983 ei tullut esille mitään uusia oleellisia seikkoja.

5.6 VI neuvottelukierros 6. 7.—23. 11. 1983

VI kierroksen ensimmäisessä täysistunnossa Neuvostoliitto esitti ns ”Andropovin tarjouksen”, jonka mukaisesti Neuvostoliitto oli valmis hävittämään kaikki ylimääräiset, Euroopasta poistettavat, ohjukset. Myöhemmin Neuvostoliitto ilmoitti, että jokaisen ylimääräisen laukaisualustan mukana hävitetään yksi ohjus. Esitys ei kieltänyt uusien ohjusten valmistamista ja varastoinnista vähennys- ja rajoitusalueelle eikä niiden käyttöönottoa Neuvostoliiton itäosissa.

Syyskuun alussa Yhdysvallat pöytäsi kaksi uutta ehdotusta.

Neuvostoliitto ilmoitti, ettei ehdotusten pohjalta voitaisi saavuttaa menestystä ja kieltäytyi tutkimasta esityksiä tarkemmin Yhdysvaltain esittämässä epämuodollisissa neuvotteluissa.⁶¹

27. 10. 1983 Neuvostoliitto esitteli uuden neuvotteluposition. Sen edellytyksenä oli, ettei Yhdysvallat ota suunnittelemaansa ohjuksia käyttöön Euroopassa ja että Englannin ja Ranskan ydinaseet huomioidaan sopimuksessa.

Ehdotuksen oleellisin kohta oli SS-20-ohjusten laukaisualustojen vähentäminen 140:aan. Luku perustui Neuvostoliiton laskelmaan, jonka mukaan Englannilla ja Ranskalla oli n 420 taistelukärkeä.

Viimeisen neuvottelukierroksen aikana lähettiläs Nitze tapasi lähettiläs Kvitsinskin useita kertoja yksityisesti. 13. 11. Kvitsinski ilmoitti Nitzelle, että mikäli Yhdysvallat ehdottaisi kumpaakin osapuolta koskevaa 572 taistelukärjen vähennystä Euroopassa, Neuvostoliitto hyväksyisi sen ja muut kiistakysymykset ratkaistaisiin tasapuolisesti. Solmittavassa sopimuksessa ei mainittaisi Englannin ja Ranskan ydinaseita. Neuvostoliitto hankkisi kompensaaion myöhemmissä neuvotteluissa. Tällöin myös NATOLle hyvitetäisiin Neuvostoliitolle nyt jäävät n. 120 SS-20-ohjusta.⁶²

Marraskuun 23. päivän täysistunnossa Neuvostoliitto ilmoitti keskeyttävänsä neuvottelut Yhdysvaltain aloitettua uusien ohjusten käyttöönotton Saksan liittotasavallassa ja Englannissa.

5.7 Johtopäätöksiä INF-neuvotteluista

Jo INF-neuvottelujen alkuasetelmat osoittivat, että neuvottelut muodostuisivat vaikeiksi. On mahdollista, että vain voimakas julkinen paine viime kädessä pakotti osapuolet neuvottelupöydän ääreen. Vuoden 1980 alkuneuvotteluissa ei kyetty sopimaan neuvotteluihin sisällytettävistä asejärjestelmistä. Neuvottelut jäivät vaille yhteistä nimeä.

Neuvotteluasetelma oli varsin erikoinen Yhdysvaltain neuvotellessa asejärjestelmistä, jotka eivät vielä olleet operatiivisessa käytössä Neuvostoliiton kasvattaessa taasisesti SS-20-ohjustensa lukumäärää. Ainakin Yhdysvallat katsoo kaksoispäätöksensä päättäväisen noudattamisen tuoneen Neuvostoliiton neuvottelupöytään. Molemmat osapuolet tunsivat neuvottelevansa voima-asetelmasta lähtien. Tämä lähtökohta ei nyt, kuten ei aikaisemminkaan aseidenriisuntaneuvotteluissa, osoittautunut hedelmälliseksi.

Molemmat osapuolet hakivat neuvotteluissa pariteettia. Neuvottelujen aikana euro-ohjusten suhde oli 2,5—2:1 Neuvostoliiton hyväksi ja keskimatkan ydinaseita kuljettaneet lentokoneet huomioiden 2,5:1 Varsovan liiton hyväksi SIPRI:n vuosikirjan 1983 mukaan. Vallitsevasta epätasapainosta ja SALT-sopimusten antamien kokemusten nojalla pariteetin saavuttaminen oli Yhdysvalloille poliittisesti tärkeä. Neuvostoliitto katsoi likimääräisen tasapainon jo vallitsevan Euroopassa ja halusi säilyttää vallitsevan tilanteen.

Tasapainoa etsittäessä myös Neuvostoliitto päätyi hyväksymään taistelukärjet laskentayksiköksi. Asia on sikäli merkityksellinen, että taistelukärkiä oli laskettu, tosin epäsuorasti jo SALT II-neuvotteluissa ja Neuvostoliitto oli hyväksynyt ko laskentatavan START-neuvotteluissa. Näin päästiin yhtenäiseen laskentatapaan, joka tulevaisuudessa helpotti neuvottelujen yhdistämistä Genevessä. Sotilaalliselta kannalta laskentatapa on perusteltu.

Neuvottelujen tärkein ja ratkaisemattomaksi jäänyt kiista muodostui Englannin ja Ranskan ydinasejärjestelmistä. SALT II-neuvotteluissa Neuvostoliitto suostui lykkäämään niiden ja Yhdysvaltain FBS-järjestelmien huomioimisen tuleviin neuvotteluihin. INF-neuvotteluissa se ei enää näin halunnut menetellä. Yhdysvallat puolestaan vastusti kompensatiota loppuun saakka. Samoin se menetteli START-neuvotteluissa. Aseidenriisunnan kannalta on mielekkäämpää neuvotella em järjestelmistä INF- kuin START-neuvotteluissa (vastaavissa neuvotteluissa), sillä Euroopassa tarvitaan ratkaisua nopeasti ja neuvottelut strategisista aseista kestänevät kauan. Väittely siitä, ovatko Englannin ja Ranskan ydinasejärjestelmät strategiaa vai ei, ei ole mielekäs. Ne on mitä ilmeisimmin maalitettu Varsovan liiton kohteisiin niiden hallinnasta riippumatta. Mikäli Euroopassa ennen SS-20-ohjusten käyttöönottoa vallinnut tilanne halutaan palauttaa, on em järjestelmät otettava huomioon ja vähennettävä Neuvostoliiton järjestelmiä vastaavasti.

Molemmat osapuolet osoittivat huomattavaa jäykkyyttä neuvotteluissa. Neuvostoliitto piti loppuun saakka kiinni vaatimuksestaan saada kompensatiota kolmansien valtioiden ydinasejärjestelmistä ja halusi estää jokaisen uuden amerikkalaisen ohjuksen käyttöönoton Euroopassa. Se ilmaisi halukkuutensa vähäisiin supistuksiin em ehdoin ja teki neuvottelujen kuluessa ehdotuksia, joista useimmat olisivat johtaneet lähes samaan lopputulokseen. Neuvostoliiton taktiikkana oli, kuten usein aikaisemmin-

kin neuvotteluissa, vaatii ensin suuret kysymykset ratkaistavaksi ja neuvotella vasta tämän jälkeen vähäisemmistä kysymyksistä. Yhdysvaltain neuvotteluasenne oli Neuvostoliiton asennetta joustavampi. Se muuttui neuvottelujen kuluessa kolme kertaa. Yhdysvallat luopui nollavaihtoehdostaan ja Neuvostoliiton itäisiä alueita koskevista ohjusrajoiuksista sekä suostui keskustelemaan lentokoneista.

Neuvostoliiton neuvottelustrategia oli aluksi varsin onnistunut. Se yhdisti päämäärähakuisesti NATO-valtioihin kohdistuneen diplomaattisen painostuksen, yksipuolisen moratorion ja rauhanliikkeisiin suunnatun propagandan neuvottelualoitteisiinsa pyrkien lyömään kiilan Yhdysvaltain ja Länsi-Euroopan väliin sekä säilyttämään saavuttamansa asemat. Yhdysvallat pyrki palauttamaan aloitteen esittämällä nollavaihtoehdon, jonka se varmasti tiesi olevan vailla läpimenomahdollisuuksia. NATO kesti tulikokeensa ja pysyi päätöksen takana. Neuvostoliitto joutui vetäytymään tehtyään poliittisesti epäviisaan kytkennän ohjusten käyttöönoton ja neuvottelujen lopettamisen välille. Tehty kytkentä vaikeutti neuvottelujen uudelleen aloittamista.

Lyhyen keskimatkan ohjusten rajoituksista ei ehditty neuvotella yksityiskohtaisesti Neuvostoliiton pitäessä kysymystä toisarvoisena. Kysymyksen vähättelyä voidaan pitää outona, sillä ko järjestelmien rajoittaminen on keskeistä estettäessä mahdollisen INF-sopimuksen kiertäminen.

6 Asevoimien ja varusteiden supistamisneuvottelut (AVS-neuvottelut)

6.1 Neuvottelujen tausta

NATOn huolena 1960-luvun loppupuolella oli liiton sisäisen yhtenäisyyden rakoilu. NATOn joulukuussa 1967 Brysselissä pidetty ministerikokous pyrki ratkaisemaan syntyneitä ongelmia hyväksyen ns Harmelin raportin. Raportissa mm ilmoitettiin liiton parhaillaan tutkivan mahdollisuuksia asevoimien tasapainoiseksi supistamiseksi. NATO pyrki edistämään turvallisuuspolitiikkaansa toisaalta aseidenriisunnan ja toisaalta asevarustelun keinoin.⁶³

Neuvottelujen käynnistämiseksi NATO teki VL:lle useita esityksiä vuosien 1967—1970 aikana. Yksimielisyyteen neuvottelujen aloittamisesta päästiin presidentti Nixonin vieraillessa Moskovassa toukokuussa 1972. Tällöin sovittiin myös siitä, että neuvottelujen tulisi tapahtua samanaikaisesti Euroopan turva- ja yhteistyökokouksen rinnalla, joskin siitä erillisinä.

AVS-neuvottelujen esineuvottelut käytiin 31. 1.—28. 6. 1973. Niissä neuvottelujen viralliseksi nimeksi sovittiin ”Mutual Reduction of Forces and Armaments and Associated Measures in Central Europe”. Osanottajat sovittiin taulukon 7 mukaisesti. On huomattava, ettei Ranska osallistu neuvotteluihin, vaikka sen joukkoja on Saksan liittotasavallan alueella. Neuvottelujen kohteena oleva alue käsittää varsinaisten osanottajamaiden alueet. Vähennykset koskevat em alueella olevia sekä vieraita että kansallisia joukkoja.⁶⁴

6.2 Ensimmäiset ehdotukset

Varsinaiset neuvottelut alkoivat 30. 10. 1973 Wienissä. VL teki ensimmäisen ehdotuksen 8. 11. 1973. Sen mukaisesti vähennysalueella olevia varsinaisten osanottajien

joukkoja vähennettäisiin n 17 % kolmessa vaiheessa vuosina 1975—1977. Vähennykset koskisivat sekä kansallisten että vieraiden joukkojen maa- ja ilmavoimia sekä ydinasejoukkoja sekä näiden varusteita. Jokainen valtio vähentäisi joukkojaan saman suuruisella prosenttimäärällä yksikkökokonaisuuksina.

NATO pöytäsi oman ehdotuksensa 22. 11. 1973. Se edellytti ainoastaan maavoimien vähentämistä kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa vähennettäisiin ainoastaan Neuvostoliiton joukkoja 68 000 miehellä ja Yhdysvaltain joukkoja 29 000 miehellä. Muut valtiot suorittaisivat tarpeelliset vähennykset pariteetin saavuttamiseksi toisessa vaiheessa. Toisen vaiheen vähennykset olisivat NATOn osalta 48 000 ja VL:n osalta 157 000 miestä.

NATOn esitys perustui sen laskelmaan, jonka mukaisesti VL:lla oli Keski-Euroopassa 925 000 ja NATolla 770 000 miestä maavoimissa eli alueella vallitseva epätasapaino oli noin 150 000 miestä. Tämän lisäksi VL:lla oli NATOn käsityksen mukaan 8 000 taistelupanssarivaunun ylivoima. Keskittyminen pelkästään maavoimia koskeviin vähennyksiin selittyy pääosin Yhdysvaltain rekrytointivaikeuksilla, pyrkimyksillä vähentää miesvoimakustannuksia tehoa oleellisesti laskematta sekä sisäpoliittisista paineista vähentää sitoutumista Keski-Eurooppaan.⁶⁵

VL torjui NATOn ehdotuksen, siinä esitetyt luvut ja ajatuksen Keski-Euroopassa vallitsevasta epätasapainosta. Sen mielestä länsi pyrki saavuttamaan yksipuolisia etuja. NATO ei myöskään ollut esittänyt aseistuksen supistuksia vaan lähti siitä, että vähennettävien joukkojen varusteet varastoitaisiin Eurooppaan.⁶⁶

6.3 Neuvottelet vuosina 1974—1977

Osapuolten kannoissa ei tapahtunut oleellisia muutoksia vuoden 1975 joulukuuhun mennessä. 16. 12. 1975 NATO teki uuden, alkuperäisestä kannastaan selvästi poikkeavan, lisäyksen alkuperäiseen ehdotukseensa ottaen ohjukset, ydinkärjet sekä keskimatkan ydinpommeja kuljettamaan kykenevät lentokoneet vähennysten piiriin. Huomionarvoista on se, ettei kansallisten asevoimien vahvuuksia rajoitettu millään tavalla. Ilmavoimien ja ohjusjoukkojen mukaan ottaminen oli myönnytys VL:lle.

VL piti ydinaseiden sisällyttämistä askeleena oikeaan suuntaan voimatta silti hyväksyä ehdotusta kokonaisuutena. Se teki vastatarjouksen 19. 2. 1976. Oleellista oli muiden kuin vähentävien valtioiden joukkojen jäädytys ensimmäisen vaiheen ajaksi, vähennysten tekeminen yksikkökokonaisuuksina sekä ydinaseistuksen sisällyttäminen vähennyksiin NATOn esittämällä tavalla kuitenkin molempia osapuolia koskien. NATO ei hyväksynyt ehdotusta sellaisenaan.

Osapuolten välisenä kiistan aiheena oli alusta alkaen vähennysalueella olevien joukkojen vahvuudet. VL ei hyväksynyt NATOn vuonna 1973 esittämiä lukuja ja kieltäytyi esittämästä omia lukujaan. Heinäkuussa 1976 VL yllättäen ilmoitti supistusalueella 1. 1. 1976 olleitten joukkojensa vahvuudet. NATO vastasi ilmoittamalla omat tarkistetut vahvuutensa joulukuussa. Vahvuudet on esitetty taulukossa 8. VL:n ilmoitus oli 138 000 miestä alhaisempi kuin NATOn alkuperäinen arvio. NATOn ilmoitus omista vahvuuksistaan ei sisältänyt vähennysalueella toimineita ranskalaisia joukkoja, joiden vahvuus oli n. 55 000 miestä⁶⁷. Vuoden 1977 lopulla osapuolet pääsivät yksimielisyyteen henkilöstön laskentatavasta⁶⁸.

6.4 Lähentymistä vuosina 1978—1981

Vuoden 1978 alkupuolella osapuolet ilmoittivat joukkojensa tarkistetut vahvuudet vuonna 1977 sovitun kaavan mukaisesti. Uudet tiedot eivät ratkaisseet data-kysymystä. Tarkistusten jälkeen NATO totesi vuoden 1978 lopulla eron olevan edelleen 150 000 miestä⁶⁹. Suurimmat erimielisyydet ovat koskeneet neuvostoliittolaisia ja puolalaisia joukkoja.

19. 4. 1978 NATO esitti vuoden 1973 ehdotuksen muunnelman. VL vaati kansallisia kiintiöitä ilmeisesti halutakseen varmistua siitä, että kaikki varsinaiset osanottajat, erityisesti Saksan liittotasavalta, vähentävät joukkojaan.

VL teki 8. 6. 1978 vastatarjouksen, jossa se hyväksyi kollektiivisen katon, aseistuksen vähentämisen ensimmäisessä vaiheessa NATO:n esittämällä tavalla ja vähennysten suorittamisen divisioonina. Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain joukkoja tulisi vähentää ensimmäisessä vaiheessa suhteessa 2:1. Ehtona oli, että NATO hyväksyy esitetyt tiedot vahvuuksista. Joukkojen kokoonpanoa VL pyrki rajoittamaan määräyksellä, joka kielsi yksittäistä sopimusvaltiota täyttämästä toisen valtion yksipuolisten vähennysten aiheuttamasta aukosta yli 50 %. Määräys oli mitä ilmeisemmin tähdätty Saksan liittotasavallan asevoimien suhteellisen osuuden kasvua vastaan. Kaiken kaikkiaan kyseessä oli VL:n huomattava neuvotteluposition muutos. VL täydensi ehdotustaan 30. 11. 1978 esittämällä varsinaisten osanottajien joukkojen määrän kollektiivista jäädyttämistä neuvottelujen ajaksi.

Seuraava oleellinen muutos neuvotteluasenteissa tapahtui 20. 12. 1979 NATO:n esittäessä solmittavaksi ensimmäistä vaihetta koskeva väliaikainen sopimus. Sen ehdottamat vähennykset olivat lähes saman suuruiset kuin VL:n kesäkuun 1978 ehdotuksessa. Vähennysten ehdoksi asetettiin sopiminen vähennysalueella olevien Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain maavoimien joukkojen vahvuuksista. Erityisen painon NATO asetti jo aikaisemminkin esittämilleen liitännäistoimille, joista sopiminen oli myös sopimuksen ennakoedellytys. Aseistuksen vähentämisestä voitaisiin keskustella vasta toisessa vaiheessa, eli nyt NATO peruutti aikaisemmin esittämänsä ydinaseiden, lentokoneiden ja Neuvostoliiton taistelupanssarivaunujen vähennykset ainakin ensimmäisen vaiheen osalta. Ehdotus rajoitti data-kiistan ainoastaan ensimmäisessä vaiheessa vähennettäviin Neuvostoliiton joukkoihin.

VL vastusti NATO:n esitystä mm siksi, että se ei vähentänyt lännen ilmavoimia ja ydinaseita eikä jäädyttänyt osapuolten asevoimien vahvuuksia vaiheiden väliseksi ajaksi. Liitännäistoimien VL katsoi ulottuvan sopimusalueen ulkopuolelle eivätkä ne liittyneet vähennyksiin, koska vähennyksistä ei vielä ollut sovittu. VL:n mielestä ehdotus mitätöi kuuden vuoden työn tulokset.⁷⁰

VL pöytäsi oman vastaehdotuksensa 10. 7. 1980. Se osoitti VL:n hyväksyneen keskeyttämisen ensimmäiseen vaiheeseen ja hylänneen vaatimuksen tarkkojen kansallisten kattojen asettamisesta varsinaisten osanottajien vähennysalueella oleville joukoille. Neuvostoliiton joukkoja koskevaksi vähennykseksi ehdotettiin 20 000 miestä jo aikaisemmin hyväksytyyn 30 000 miehen asemesta. VL pyrki näin laskemaan Neuvostoliiton tekemän yksipuolisen supistuksen ainakin osittain hyväkseen. 13. 11. 1980 VL tarkensi ehdotustaan.

Vuoden 1981 aikana osapuolten positiot säilyivät lähes ennallaan.

6.5 Neuvottelut vuosina 1982—1983

Vuonna 1982 osapuolet siirtyivät uuteen käytäntöön esittäen kumpikin ehdotuksensa valmiina sopimusluonnoksina. VL pöytäsi oman ehdotuksensa 17. 2. 1982 ja NATO omansa 8. 7. 1982. Kumpikaan sopimusluonnos ei sisältänyt ratkaisevia myönnytyksiä toiselle osapuolelle. Oleellista VL:n ehdotuksessa oli se, ettei enää määritettäisi vähennettävien joukkojen määriä yhteisesti. Sen tekisi kumpikin osapuoli itsenäisesti siten, että asetettu katto saavutettaisiin⁷¹. Tämä olisi poistanut data-kiistan. Lisäksi VL ehdotti, että Neuvostoliitto ja Yhdysvallat supistaisivat Keski-Euroopassa olevia joukkojaan ja niiden aseistusta kumpikin 20 000 miehellä sopimuksen ulkopuolella⁷².

NATOn ehdotus jakoi vähennykset neljään seitsemän vuoden kuluessa toteutettavaan vaiheeseen. Laadittavassa sopimuksessa jokainen varsinainen osanottaja sitoutuisi kansainvälisoikeudellisesti pitävällä tavalla vähennyksiin yhteisen kollektiivisen katon saavuttamiseksi. VL:n ehdotuksesta NATO totesi, ettei se ottanut data-kysymystä ja liitännäistoimia riittävästi huomioon⁷³.

VL teki 23. 6. 1983 uuden ehdotuksen, jossa se ensimmäisen kerran yksilöi liiton kannan rinnakaistoiimiin. NATO arvosteli toimenpiteiden vapaehtoisuutta ja ajoitusta. Ehdotus ei sen mielestä ratkaissut data-kiistaa. VL katkaisi neuvottelut tilapäisesti 15. 12. 1983 Yhdysvaltain alettua sijoittaa uusia keskimatkan ohjuksiaan NATOn kaksoispäätöksen mukaisesti. Näin Neuvostoliitto ilmeisesti pyrki säilyttämään uskottavuutensa liittolaistensa, yleisen mielipiteen ja rauhanliikkeiden silmissä.

6.6 Neuvottelut jatkuvat edelleen

Neuvottelukatko jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi, ainakin muodollisesti. VL palasi neuvottelupöytään 27. 1. 1984, jolloin 29. kierros alkoi. Kuten odottaa saattoi, vuosi 1984 jäi tuloksettomaksi. Huhtikuun 19. päivänä NATO esitti ”taisteluyksikköehdotuksensa”, joka oli vuoden 1982 ehdotuksien modifikaatio⁷⁴. NATO katsoi puheenvuoron olevan nyt VL:lla.

VL vastasi 17. 2. 1985 esittämällä supistusten ensivaihetta koskevaa sopimusta. Sen mukaisesti Neuvostoliitto supistaisi maavoimiaan 20 000 ja Yhdysvallat 13 000 miehellä vuoden kuluessa. 90 % supistuksista tehtäisiin taisteluyksikköinä ja loput yksittäisinä miehinä. Joukkojen lähtövahvuuksista ei sovittaisi ennakolta. Joukkojen aseet ja varusteet tulisi poistaa supistusalueelta. Alueella olevien joukkojen asemääriä ei saisi lisätä joskin modernisointi olisi sallittu. Valvontaa varten tulisi perustaa valvonta-asemia. Kaikkien varsinaisten osanottajien joukot jäädytettäisiin em supistusten tapahduttua. Sopimuksen kestoksi VL esitti kolmea vuotta. Sinä aikana sovittaisiin jatkosupistuksista.⁷⁵

Länsi vastusti erityisesti aseiden ja varusteiden pois vetämistä maantieteellisiin teijöihin vedoten. Myöskään valvontajärjestelyt eivät tyydyttäneet NATOa. Se vaati nimenomaisesti valvontaa myös supistusten jälkeen. VL:n ehdotus jäädytti myös maaja ilmavoimien joukot erikseen. Tähän länsi ei halunnut sitoutua.

NATO pöytäsi oman ehdotuksensa 5. 12. 1985. Myös se kohdistui supistusten ensivaiheeseen, jonka aikana Neuvostoliitto vetäisi supistusalueelta 11 500 ja Yhdysvallat 5 000 maavoimien miestä. Nyt NATO suostui luopumaan aluksi tehtävästä data-sopi-

muksesta. Tällä se perusteli pienempiä supistuksia. Supistukset tehtäisiin kaavan 90 % / 10 % mukaisesti, mutta yksiköinä, ei taisteluyksiköinä. Tällä on oma merkityksensä supistettavia joukkoja valittaessa. Supistusten tultua suoritetuksi kaikki osapuolet ilmoittaisivat toisilleen alueella olevien joukkojensa määrän vuosittain. NATO:n ehdottama nelivuotinen sopimus sitoisi kaikkia osanottajia alusta alkaen.⁷⁶

Esityksessään NATO ei suostunut VL:n aseistusta koskevaan vaatimukseen. Sopimuksen saavuttamiseksi siitä sopiminen tulisi lykätä. Joukkojen jäädyttämiseen NATO suostui siten, että jäädytys koskisi kaikkia joukkoja yhteisesti sekä erikseen Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain joukkoja. Näin Yhdysvallat pyrki estämään Neuvostoliittoa lisäämästä joukkojensa osuutta supistusalueella.⁷⁷

Valvonta- ja todentaminen esitettiin samanlaisena liitännäistoimien pakettina kuin joulukuussa 1979. NATO edellytti pysyviä valvonta-asemia. Tarkoituksena oli siis valvoa nimenomaisesti alueella olevia joukkoja. Valvontatoimet oli tarkoitus aloittaa ensimmäisen vaiheen supistusten tultua suoritetuksi.

Voidaan todeta, että vuoden 1985 aikana edistyi jonkin verran erityisesti datakysymyksen osalta. Aseidenriisunnallista taantumaa osoittaa jo vuonna 1979 sovittujen supistusten huomattava pientäminen nyt myös NATO:n esityksessä. Erikoista NATO:n esityksessä oli se, ettei sitä annettu kirjallisena, vaan se esitettiin suullisesti eri puheenvuoroissa ja lausunnoissa.

6.7 Johtopäätöksiä AVS-neuvotteluista

Euroopassa ei ole koskaan ollut yhtä ainoata neuvotteluelintä, joka olisi käsitellyt aseidenriisuntaa kokonaisvaltaisesti. AVS-neuvottelujenkin käynnistäminen edellytti ETY-proessin alkuunsaattamista samanaikaisesti. INF-neuvottelut käynnistettiin seitsemän vuotta myöhemmin. Ilmeisesti NATO ja VL eivät ole valmiit keskustelemaan perimmäisistä turvallisuuseduistaan pysyvällä neuvottelufoorumilla.

NATO:n osalta päätös esittää AVS-neuvotteluja liittyi liiton pyrkimykseen tehostaa puolustustaan ja sisäistä yhtenäisyyttään. VL:n valmiuteen suostua teknisiin aseidenriisuntaneuvotteluihin Euroopassa vaikutti Saksan liittotasavallan idän politiikan onnistuminen ja sopimus rinnakkaisesta, selvästi poliittisluonteisemmasta Euroopan turva- ja yhteistyökokouksesta. Saksan kysymys tuli neuvotteluissa esille selvästi. VL pyrki vakiinnuttamaan jaon pysyvyyden ja vähentämään tai ainakin jäädyttämään Saksan liittotasavallan osuuden NATO:n puolustuksessa. NATO pyrki tämän välttämään suostuen ainoastaan kollektiiviseen kattoon ja sitoumukseen varsinaisten osanottajien osallistumisesta merkittävällä tavalla vähennyksiin asevoimiensa koon mukaisesti. Kiistat kollektiivisesta katosta ja muiden kuin Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain joukkojen vähennyksistä muodostuivat neuvotteluissa keskeisiksi. Viime aikoina tämä asetelma on sikäli muuttunut, että nyt NATO puolestaan haluaa jäädyttää Neuvostoliiton joukkojen määrän supistusalueella.

Neuvottelut koskevat varsin rajoitettua aluetta Euroopassa. Tämä johti NATO:n piirissä huoliin siitä, että VL yksinkertaisesti siirtäisi vähennettävät joukot yhdeltä NATO:n vastaiselta rintamalta toisella tai Neuvostoliiton länsiosiin. NATO lienee katsonut olevansa oikeutettu saamaan tällä perusteella hyvitystä, sillä Yhdysvaltain joukot tuli siirtää Atlantin taakse. Samat maantieteelliset syyt johtivat myös NATO:n hallitsemuksen vähentämistä aseistusta ensimmäisessä vaiheessa.

Neuvottelevien liittojen lähestymistavat poikkeavat toisistaan selvästi. NATO onnistui neuvottelujen avulla lisäämään liiton sisäistä yhtenäisyyttä. Sen sijaan muita pidemmän tähtäyksen poliittisia tavoitteita neuvottelut eivät sen osalta ole heijastelleet. NATO on esittänyt teknisen esityksen toisensa jälkeen. Esimerkkinä voidaan pitää ydinaseiden vetämistä neuvotteluihin. Ilmeisesti NATO ei kyennyt kytkemään AVS-neuvotteluja ydinstrategiaansa.

VL:n ja erityisesti Neuvostoliiton neuvotteluasenne oli toisenlainen. Se teki teknisiä ehdotuksia, jotka sisälsivät sängen vähäisiä myönnytyksiä, mutta joilla usein oli sitäkin selvempi poliittinen tavoite. Esimerkkeinä voidaan mainita edellä esitetyt Saksan liittotasavallan asevoimiin epäsuorasti kohdistuneet ehdotukset sekä jäädytys ehdotus, joka ilmeisesti pyrki estämään tai ainakin hidastamaan NATOn varustelupäätöksen toteuttamista. Tällainen asetelma johti siihen, että aloite neuvotteluissa säilyi VL:lla. VL:n ehdotuksista on havaittavissa myös sen pyrkimys vähentää Yhdysvaltain läsnäoloa Euroopassa. Vuoden 1982 sopimusluonnoksella NATO pyrki palauttamaan aloitteen. VL:n vuoden 1982 sopimusluonnos on nähtävä osana pääsihteeri Brežnevin ”rauhan offensiivia”.

Tällä hetkellä osapuolet ovat yksimielisiä useista kysymyksistä. Molemmat hyväksyvät ajatuksen ensivaiheen sopimuksesta ilman data-sopimusta. Yksimielisiä ollaan ensivaiheen vähennysten suorittajista, vähentämisestä yksiköittäin, poistettujen joukkojen sijoittamisesta, vähennysten aloittamisen ja loppuun saattamisen ilmoittamisesta, ajatuksesta perustaa valvontapaikkoja ensimmäisen vuoden ajaksi ja olla lisäämättä alueella olevia joukkoja vähennysten jälkeen. Tähän yksimielisyyteen on päästy siirtymällä vain ensimmäisen vaiheen kattavaan sopimukseen. Vaikeasti sovittavia asioita, kuten data-kysymystä, on pyritty lykkäämään. Tästä huolimatta data-kysymys vaikeuttaa sopimukseen pääsyä, sillä se vaikuttaa nyt valvonnalle asetettävien vaatimusten kautta. Näin valvontakysymyksistäkin on vaikea sopia. Tosin näinhän asia on ollut neuvottelujen alusta lähtien. On kuitenkin ilmeistä, että poliittisen tahdon puute on sopimuksen vakavin este. Toisaalta kumpikaan osapuoli ei halua ottaa poliittista vastuuta neuvottelujen pysyvistä katkaisemisesta.

7 Geneven ydin- ja avaruusaseneuvottelut

7.1 Neuvottelujen tausta

Neuvostoliitto keskeytti START- ja INF-neuvottelut Yhdysvaltain alettua sijoittaa NATOn kaksoispäätöksen mukaisesti uusia keskimatkan ohjuksia Länsi-Eurooppaan. Neuvostoliitto ilmoitti jatkavansa neuvotteluja, mikäli ohjukset poistetaan.

Vuosina 1978—1979 Yhdysvallat ja Neuvostoliitto neuvottelivat satelliittien torjunnasta. Neuvottelut eivät edistyneet alkua pidemmälle ilmeisestikin siksi, että Yhdysvallat koki olevansa jäljessä kyseisellä alueella. Neuvottelut katkesivat Neuvostoliiton tunkeuduttua Afganistaniin. Kokeet satelliittien tuhoamiseksi jatkuivat.

Myös CD käsitteli avaruusasaiden kieltämistä vuodesta 1981 alkaen. Neuvottelut kariutuivat kiistaan työryhmän mandaatista. Elokuussa 1983 Neuvostoliitto esitti uudistetun sopimusluonnoksensa sekä julisti yksipuolisen satelliitintorjunta-aseiden laukaisua koskevan moratorion, joka olisi voimassa, mikäli muut valtiot pidättäytyvät ottamasta käyttöön ko aseita. Em työryhmän CD perusti 29. 3. 1985.

Maaliskuussa 1983 presidentti Reagan esitti puolustusjärjestelmää, joka tekisi hyökkäykselliset ydinasejärjestelmät tehottomiksi. Näin ne voitaisiin tarpeettomina eliminoida. Ehdotus oli nimeltään ”Strategisen puolustuksen aloite”, SDI. Nopeasti se sai lisänimen ”Tähtien sota”.

Tammikuussa 1985 ulkoministerit Shultz ja Gromyko tapasivat Genevessä sopien ydin- ja avaruusaseneuvottelujen aloittamisesta Genevessä. 8. 1. 1985 annetun yhteisen julkilausuman mukaan tarkoituksena on neuvotella sopimukset, jotka estävät kilpavarustelun ulkoavaruudessa, lopettavat sen maassa, rajoittavat ja vähentävät ydinaseistusta ja vahvistavat strategista stabiiliteettia. Neuvotteluja sovittiin käytävän kolmessa ryhmässä, joista yksi käsittelee strategisia, yksi keskimatkan ydinaseita (INF) sekä yksi avaruusaseita. Neuvottelujen eikä myöskään alaryhmien virallisista nimistä kyetty sopimaan. Myös käsiteltävistä asetyypeistä kiisteltiin ennen varsinaisten neuvottelujen alkua. Osapuolilla oli myös erilainen käsitys eri neuvottelujen välisestä kytkennästä⁷⁸. Yhdysvallat halusi pitää neuvottelut erillisinä ja allekirjoittaa sopimuksen heti sellaisen mahdollisesti syntyessä. Neuvostoliitto kytki kaikki kolme ”koria” yhteen ja niistä tulisi sopia samanaikaisesti.

7.2 I kierros 12. 3.—23. 4. 1985

Neuvottelujen ensimmäinen kierros oli ilmeisen hedelmätön. Osapuolten esityksissä oli lähinnä tunnusteleva sävy.

Neuvostoliitto esitti osapuolten ydinaseistuksen jäädytystä puoluejohtaja Gorbatsovin 22. 3. antaman ilmoituksen mukaan. Keskimatkan ydinaseita koskevan moratorioesityksensä Neuvostoliitto oli pöydännyt jo aiemmin. Se ei olisi koskenut Aasiaan sijoitettuja ohjuksia. Neuvostoliitto esitti myös avaruusaseita koskevaa moratoriota, joka tulisi ulottaa myös tutkimukseen, sekä yli 600 km kantavien risteilyohjusten kieltämistä.⁷⁹

Yhdysvallat oli laatinut neuvotteluja varten kokonaisesityksen ja kuusi erilaista optiota. Kokonaisesitys pöydättiin neuvotteluissa. Se olisi sallinut molemmille enintään 5 000 ballistisen ohjuksen ydinkärkeä, rajoittanut Yhdysvaltain strategiset pommikoneet 400:aan. Ballististen ohjusten laukaisualustat olisi rajoitettu 850:aan tai johonkin suurempaan määrään. Supistusaika olisi ollut 5—8 vuotta.⁸⁰

Keskimatkan ohjusten osalta Yhdysvallat tarjosi vanhaa 0-vaihtoehtoa maailman laajuisena. Strategisen puolustuksen aloitteesta Yhdysvallat ei halunnut neuvotella, tarjoaisipa Neuvostoliitto vastineeksi mitä tahansa. SDI ei olisi kaupan. Myöhemmin kesällä Yhdysvaltain epävirallinen kanta lieentyi. Aloitetta voitaisiin mahdollisesti rajata⁸¹.

7.3 II kierros, 30. 5.—16. 7. 1985

Huhtikuussa VL:n huippukokouksessa Gorbatsov ilmoitti Neuvostoliiton esittäneen strategisen aseistuksen supistamista neljänneksellä. Ehdotus kuitenkin pöydättiin virallisesti vasta II kierroksella. Neuvostoliitto oli mahdollisesti halukas syvempiinkin leikkauksiin.

Keskimatkan ohjusten osalta Neuvostoliitto ilmeisesti ehdotti supistuksia Ranskan ja Englannin silloiselle tasolle. Laskentayksikkönä voisi olla joko ohjukset tai ydin-kärjet. Kesäkuun lopulla Neuvostoliitto vihjaili avaruusaseiden laboratoriotutkimuk-sen sallimisesta vaati kuitenkin virallisesti SDI:n kieltämistä.

Yhdysvallat ei tehnyt uusia esityksiä toisen kierroksen aikana. Neuvottelut eivät edistyneet. Kytkentä eri ”korien” välillä aiheutti jatkuvia kiistoja.

7.4 III kierros, 1. 9.—7. 11. 1985

III-kierros laukaisi neuvottelut liikkeelle. Tärkeänä pontimena lienee ollut lähesty-vä Geneven huippukokous, jota osaltaan pohjusti ulkoministerien tapaaminen 25. 9. New Yorkissa.

Syyskuun 30. päivänä Neuvostoliitto esitti oman ehdotuksensa. Sen mukaisesti strategisia kuljetusvälineitä vähennettäisiin 50 % ja ydinräjähteet 6 000:een. Ydinrä-jähteitä olisivat lentokoneiden pommit ja pommikoneiden lyhyen kantaman ohjukset (SRAM) ohjusten ydinkärkien lisäksi. TRIADin minkään osakomponentin räjähtei-den määrä ei saisi olla yli 60 % koko määrästä. Lisäksi yli 600 km kantavat risteily-ohjukset, uudet ydinkärkien kuljetusvälineet sekä avaruusaseiden tutkimus, kehittäely ja käyttöönotto kiellettäisiin.⁸²

Keskimatkan ohjuksista Neuvostoliitto esitti solmittavaksi väliaikaisen sopimuk-sen, joka sallisi molemmille osapuolille 729 ydinkärkeä. Lännellä saisi olla 120 risteily-ohjusta, loput kärjet olisivat Englannin ja Ranskan ohjuksissa. Neuvostoliiton kärjet koostuisivat 243:n Länsi-Eurooppaan maalitetun SS-20:n kärjistä.⁸³

Neuvostoliiton esityksessä kuvastui sen tapa määrittää strategisiksi kaikki sellaiset järjestelmät, jotka ulottavat vaikutuksensa sen alueelle. Niinpä 50 %:n vähennysten piiriin tuli laskea Yhdysvaltain keskimatkan ohjukset sekä Euroopassa, Aasiassa ja tukialuksilla olevat, ydinaseita kuljettamaan kykenevät keskimatkan pommikoneet. Neuvostoliiton vastaavia järjestelmiä, Backfire ml, ei olisi laskettu rajoitusten piiriin.

Neuvostoliiton esitys pyrkiin estämään Yhdysvaltain uusien ohjusten (D-5 ja Midgetman) ja uuden pommikoneen (B-1) käyttöönoton sallien ilmeisesti samalla Neuvostoliiton SS-25, SS-X-24 ja SS-NX-23 ohjukset ja Blackjack-pommikoneen.⁸⁴ Strategisen puolustusaloitteen esitys keskeyttäisi alkuunsa.

Marraskuun 1. päivänä Yhdysvallat pani pöydälle oman ehdotuksensa. Sekin pe-rustui strategisten aseiden 50 %:n vähennyksille. Mannertenvälisten ballististen ohjus-ten (ICBM, SLBM) kärkimäärä tulisi vähentää 4 500:aan. Tämän katon alla sallittai-siin enintään 3 000 ICBM-ohjusten kärkeä. Ballististen ohjusten kokonaishyötykuor-ma pudotettaisiin 50 %:iin molemmin puolin (NL n 2,5 milj kg:aan ja USA n 1,43 kg:aan). Mikäli Neuvostoliitto hyväksyisi edelliset kohdat, Yhdysvallat suostuisi rajoittamaan pitkän kantaman ALCM-ohjukset 1 500:een. Strategisten ballististen oh-justen laukaisualustat tulisi rajoittaa tasolle 1 250—1 450. Mikäli tästä voitaisiin so-pia, Yhdysvallat suostuisi rajoittamaan strategiset pommikoneet 350:een. Uudet ras-kaat ICBM-ohjukset, olevien ohjusten modernisointi ja liikkuva-alustaiset ICBM-ohjukset kiellettäisiin.⁸⁵

Keskimatkan ohjusten osalta Yhdysvallat jätti aikaisemman esityksensä pöydälle ehdottaen väliaikaistoimenpiteenä sallittavan kummallekin 140 ohjusta. Maailman laajuisen tasapainon saavuttamiseksi Neuvostoliiton tulisi vähentää Aasiassa olevia,

Länsi-Eurooppaan ulottumattomia SS-20-ohjuksiaan samassa suhteessa kuin NATOn alueelle ulottuvia ohjuksia. Lyhyen kantaman (alle 1 000 km) ohjuksia rajoitettaisiin sopivaksi katsottavalla tavalla.

Strategiseen puolustusaloitteeseen Yhdysvallat ei suostunut virallisesti kajoamaan sanoen jatkavansa tutkimusta ABM-sopimusta noudattaen. Lopuksi Yhdysvallat painotti valvonnan tärkeyttä.

Yhdysvallat ei siis halunnut suoraan luopua kaikista Pershing II-ohjuksistaan. Mukaan oli nyt otettu myös lyhyen kantaman ydinaseita. Taistelukärkien osalta Yhdysvallat teki kompromissin Neuvostoliiton ja oman aikaisemman esityksensä välillä.

Kolmannen kierroksen päätyttyä presidentti Reagan ja puoluejohtaja Gorbatsov tapasivat Genevessä 19.—21. 11. järjestetyssä huippukokouksessa. Kokousta ennen Neuvostoliitto pyrki painostamaan Yhdysvaltoja tiedotusvälineissä. Tapaaminen ei johtanut suoranaiseen läpimurtoon Geneven neuvotteluissa. Yhteisessä julkilausumassa osapuolet toteavat vastuunsa ydinsodan estämisessä ja ylivoimapyrkimysten välttämässä. Osapuolet ovat yksimielisiä 50 %:n vähennyksistä ja keskimatkan ohjuksia koskevasta väliaikaisesta sopimuksesta ainakin periaatteessa. "Tähtien sotaa" ei julkilausumassa mainita.

7.5 IV kierros, 16. 1. 1985 alkaen

Neuvostoliitto aloitti kierroksen pöytämällä 16. 1. Gorbatsovin edellisenä päivänä julkisesti esittelemän ehdotuksen. Ehdotus tähtää kaikkien ydinaseiden hävittämiseen maapallolta kolmessa vaiheessa vuosisadan loppuun mennessä.

Ehdotuksen mukaan ensimmäisessä vaiheessa 5—8 vuoden kuluessa Yhdysvallat ja Neuvostoliitto supistavat toistensa alueille yltävien ydinaseiden kärkimäärän kumpikin 6 000:een. Avaruusaseiden kehittäminen, kokeilu ja sijoittaminen kielletään. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton keskimatkan ohjukset hävitetään eikä niitä saa siirtää muihin valtioihin. Englannin ja Ranskan on sitouduttava olemaan lisäämättä vastavia ydinaseita. Ensimmäisessä vaiheessa sovitaan myös täydellisestä ydinkoekiellosta.

Toisessa vaiheessa 5—7 vuoden aikana viimeistään 1990 alkaen muut ydinasevaltiot aluksi jäädyttävät ydinaseensa. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto jatkavat supistuksia, siten kuin niistä on ensimmäisessä vaiheessa sovittu sekä jäädyttävät taktiset ydinaseensa. Kun Neuvostoliitto ja Yhdysvallat ovat supistaneet ydinaseensa puoleen, kaikki ydinasevaltiot hävittävät taktiset ydinaseensa. Sopimus avaruusaseiden kieltämisestä laajennetaan monenkeskiseksi ja kaikki ydinasekokeet lopetetaan. Tuho-ominaisuuksiltaan joukkotuhoaseita lähellä olevien uusien aseiden kehittäminen kielletään.

Kolmas vaihe alkaisi viimeistään 1995. Sen aikana hävitetään loput ydinaseet.

Neuvostoliiton ehdotus oli todella laaja-alainen ja varsin yleinen. Yksityiskohtien selvittäminen kestää pitkään. Ensimmäisissä amerikkalaisissa kommentteissa vastustetaan vapautta valita supistettavat asejärjestelmät. Näin Neuvostoliitto saattaisi jättää MLBM-ohjustensa supistamisen viimeiseksi. Tämän Yhdysvallat kokee uhkana ICBM-ohjuksiaan vastaan.

Neljäs neuvottelukierros jatkuu tätä kirjoitettaessa.

7.6 Johtopäätöksiä

Useissa yhteyksissä on viitattu siihen, että Yhdysvaltain strategisen puolustuksen aloite toi Neuvostoliiton neuvottelupöytään. On ilmeistä, että se oli ainakin yksi tärkeimmistä pontimista. Tätä osoittaa Neuvostoliiton tiukka vaatimus ohjelman lopettamisesta. Neuvostoliiton ei varmastikaan ollut helppo luopua neuvotteluille asettamastaan ennakkoehdosta, euro-ohjusten poistamisesta. Neuvostoliitto ei välttämättä ole sotilaallisesti huolissaan SDI:stä. Sen sijaan se saattaa katsoa poliittisen arvovaltansa vaativan vastaavan järjestelmän kehittämistä, mikäli Yhdysvallat ei siitä luovu.

Neuvottelut ovat noudatelleet aikaisemmista neuvotteluista tuttua kaavaa. Kumpikin osapuoli pyrkii rajoittamaan ja supistamaan uhkaavimmiksi kokemiaan asejärjestelmiä. Yhdysvaltain päätavoitteiksi on noussut omien ICBM-ohjustensa suojaaminen supistamalla Neuvostoliiton MLBM-ohjuksia ja kokonaisuhyötykuormaa. Yhdysvaltain ehdotus vähentäisi vastapuolen ICBM-ohjusten määrää ja siirtäisi painopistettä merelle ja etenkin ilmaan. Pershing II -ohjuksista Yhdysvallat ei halunne luopua ainaakaan kokonaan. Yhdysvaltain on oltava ainakin symbolisesti läsnä Euroopassa myös ydinasein sateenvarjon uskottavuuden säilyttämiseksi liittolaisten silmissä. SDI:stä Yhdysvallat ei toistaiseksi ainakaan virallisesti halua luopua. Sopimus saattaa olla mahdollinen, mikäli se sallii tutkimuksen jatkamisen jossain muodossa. Ehdotuksiltaan Yhdysvallat on selvästi pyrkinyt vähentämään ydinaseiden määrää.

Neuvostoliiton päätavoitteena on strategisen puolustusaloitteen toteuttamisen estäminen. Pyrkimyksiään se on tehostanut lähenemällä Yhdysvaltain esittämiä ballististen ohjusten ja taistelukärkien supistumääriä. Nyt molemmat pyrkivät 50 %:n supistuksiin. Laskutavasta ei tosin ole sovittu. Toisen tien Neuvostoliitolle on tarjonnut poliittinen toiminta ja vaikuttaminen länsieurooppalaisiin, erityisesti NATON sisäiseen kiinteyteen. SDI:stä muodostui nopeasti samanlainen NATON koheesiomittari kuin aikanaan euro-ohjuksista. Vastaavalla tavalla Neuvostoliitto pyrkii nyt käyttämään rakoilua hyväkseen.

INF -korin suhteen Neuvostoliitto on tehnyt merkittävän myönnytyksen suostumalla erilliseen keskimatkan ohjuksia koskevaan sopimukseen. Näin kolmen korin kytkennästä on luovuttu. Neuvostoliitto on myös myöntynyt hyväksymään ainakin osan Yhdysvaltain risteilyohjuksista. Ensiaskeleena olisi jäädytys, joka on Neuvostoliitolle sikäli edullinen, että jäädytyksen jälkeen yleinen mielipide tuskin sallisi käytönonon aloittamista uudelleen. INF-kysymykseen liittyy edelleenkin Englannin ja Ranskan ohjusten kohtalo. Neuvostoliiton tapa niputtaa strategiseksi aseiksi kaikki sen alueelle ulottuvat ydinohjukset ja ydinpommeja kuljettavat pommikoneet viittaa siihen, että Neuvostoliitto pyrkii näin tasapainottamaan kokemansa uhan tavalla tai toisella. Sotilaallisesti ajatus on looginen. Myös FBS-järjestelmistä on neuvoteltava joskus. Neuvostoliitto katsoo oikean hetken koittaneen näissä neuvotteluissa.

Geneven neuvotteluissa on törmätty moneen SALTissa taakse jätettyyn kysymykseen. Ohjustentorjuntasopimuksessa jätettiin aukko tutkimukselle. Näin meneteltiin nimenomaisesti Neuvostoliiton aloitteesta Yhdysvaltain vastustaessa. Aukko johti "Tähtien sotaan". Vieläkin Neuvostoliitto haluaisi jättää aukon maasijoitteen ohjistorjunnan tutkimukselle, ilmeisesti omasta tutkimusohjelmastaan johtuen. SLCM-ohjuksia ei rajoitettu SALTissa, ensin Neuvostoliiton, sitten Yhdysvaltain vaatimuk-

sesta. Nyt ne ovat ongelmana erityisesti Neuvostoliitolle, joka pyrkii kieltämään kaikki yli 600 km kantavat risteilyohjukset.

Osapuolten neuvottelutaktiikka ei ole oleellisesti muuttunut sitten SALT-neuvottelujen. Neuvostoliitto käyttää julkista tiedonvälitystä entistä tehokkaammin hyväkseen. Länsi-Euroopan suurelta yleisöltä saatu vastakaiku on tosin vähentynyt. Neuvostoliiton ydinkoekieltoesitys, omien ydinkokeiden moratorio ja tammikuun 1986 aseidenriisuntaesitys ovat tästä hyviä esimerkkejä. Tammikuun esitys on periaatteessa osoitettu kaikille ydinasevaltioille. Siitä huolimatta se esitettiin bi-lateraalisisissa neuvotteluissa.

LOPUKSI

Aseidenriisuntaneuvottelujen käännekohtana voidaan pitää 1960-luvun alkua. Tällöin yleisestä ja täydellisestä aseidenriisunnasta ensisijaisena päämääränä luovuttiin ja siirryttiin pienten askelten politiikkaan. Päämäärän muuttaminen johti nopeasti lukuisiin sopimuksiin, jotka puolestaan poliittisten vaikutustensa avulla johtivat suhteiden lientymiseen ja uusiin neuvotteluihin. Näin SALT- ja AVS-neuvottelutkin saatiin käyntiin 1960- ja 1970-lukujen vaihtuessa. Aseidenriisunnasta tuli jatkuva prosessi. Samalla uuteen strategiaan liittyvästä vaikeiden neuvottelukysymysten myöhentämisestä syntyi edelleenkin jatkuva tapa, jolla on kaksinainen vaikutus. Positiivista on se, että neuvotellaan edes osittaissopimuksia, joilla niilläkin on tärkeä varustautumista rajoittava vaikutuksensa. Vaarallista sen sijaan on vaikeiden asioiden kasaantuminen, sillä joskus niistäkin on neuvoteltava. Minkä taakseen jättää, sen edestään löytää. Aseidenriisunnan alalla aika ei yleensä paranna vaan pahentaa. Tästä ovat osoituksena avaruuspuolustuksen kehittäminen ABM-sopimukseen sekä monikärki- ja risteilyohjusten käyttöönotto SALT-sopimukseen jätettyjä aukkoja hyväksikäyttäen. Määriä kyetään rajoittamaan yhä tehokkaammin, laatua vain hyvin vähäisessä määrin.

Suurvaltojen toiminta aseidenriisuntaneuvotteluissa osoittaa niiden käyttävän aseidenriisuntaa turvallisuuspolitiikkansa yhtenä keinona. Niiden päämääränä on ylläpitää keskinäistä tasapainoa varustautumista ja aseidenriisuntaa säätelemällä. Pari-teetti on poliittinen, ei sotilaallinen, käsite varsinkin Neuvostoliitolle. Sotilaallinen tasapaino voitaisiin toteuttaa huomattavasti alhaisemmalla varustelutasolla eikä sen saavuttamiseksi ole tarpeen kiistellä muutamasta ohjuksesta. Tasapainon ylläpitämiseen liittyy vakauden säilyttäminen. Osapuolilla on täysin vastakkainen käsitys vakautta horjuttavista asejärjestelmistä. Neuvostoliitto katsoo SLBM-ohjusten, uusien pommikoneiden ja Pershing II-ohjusten horjuttavan vakautta. Yhdysvallat puolestaan kokee MLBM-ohjukset tällaisina. Yksimielisyys vallitsee ainoastaan ASAT-järjestelmien suhteen. Osapuolten erot selittyvät vastapuolen etumatkalla kyseisen asejärjestelmän kehittämisessä. Mitä toisilla on, se halutaan vähintäänkin kehittää itsellekin.

Yhdysvallat ja sen liittolaiset ovat keskittyneet tekniseen aseidenriisuntaan, johon kuitenkin ajoittain yhdistyy poliittisia aseidenriisuntapyrkimyksiä. Ehkä Yhdysvaltain sisäpolitiikasta johtuen nämä pyrkimykset ovat ajoittain olleet ristiriitaisia. Oman on-

gelmansa on myös muodostanut aseidenriisuntaneuvottelujen käyttäminen NATO:n sisäisen kiinteyden lisäämiseen Neuvostoliiton pyrkiessä samanaikaisesti vähentämään Yhdysvaltain läsnäoloa Euroopassa. Neuvostoliitto ei ole ollut kovinkaan kiinnostunut teknisestä aseidenriisunnasta. Se on pyrkinyt poliittiseen aseidenriisuntaan paremmin varustautumisen ja poliittisen vaikuttamisen avulla. Neuvostoliiton aseidenriisunta-asennetta voidaan pitää konservatiivisena Yhdysvaltain asenteen ollessa radikaalimpi. Neuvostoliiton aseidenriisuntapolitiikalla on selväpiirteinen turvallisuuspoliittinen tehtävä.

Yhdysvaltain aseidenriisuntastrategiassa on ajoittain esiintynyt pyrkimys kytkeä neuvottelujen edistyminen muuhun suurvaltapolitiikkaan, mm. Neuvostoliiton toimintaan Afrikassa ja Afganistanissa. Tämä on ollut aseidenriisunnan kannalta yleensä vahingollista. Neuvostoliitto on kieltänyt kytkennän harvoja poikkeuksia lukuunottamatta. Sen sijaan Neuvostoliitto on pyrkinyt kytkemään eri aseidenriisuntaneuvottelut toisiinsa. Esimerkkeinä mainittakoon INF- ja START -neuvottelut sekä Geneven ”korit”.

Neuvottelutekniikkansakin puolesta suurvallat eroavat toisistaan selvästi. Yhdysvallat esittää yleensä yksityiskohtaisia, spesifioituja ehdotuksia ja kiinnittää erityistä huomiota valvontaan. Neuvostoliitto pyrkii ensin saavuttamaan yksimielisyyden laajoissa puitteissa ja sopimaan vasta tämän jälkeen yksityiskohdista tähdäten kuitenkin yleensä löyhään sopimukseen. Suurvaltojen taktiikkakaan ei ole sanottavammin muuttunut. Valvonta ja data-kysymys ovat olleet alusta alkaen vaikeimmat kiistakysymykset. Neuvotteluissa tehdyt ehdotukset ovat heijastelleet osapuolten asevoimien rakenteellisia eroja ja valvonnan osalta lisäksi eroja yhteiskuntien avoimuudessa. Kumpikaan suurvalta ei ole osoittanut halua luopua vapaudesta kehittää ja modernisoida ydinasejärjestelmiään. Molemmat haluavat rajoituksitta päättää omien järjestelmiensä koostumuksen.

Aseidenriisuntaneuvottelut eivät ole johtaneet varustelutason ja -menojen laskuun. Saavutetut sopimukset ovat kuitenkin estäneet ydinasevarastojen hillittömän kasvun. Kehitys on paremmin ennakoitavissa ja kriisinhallinta on kehittynyt. Vaikeimpana ongelmana on pidettävä epäonnistumista laadullisen kehityksen rajoittamisessa. Tämä uhkaa mitätöidä saavutetut tulokset. Kriisinhallinnan kehittämiseksi olisi myös aiheellista neuvotella doktriineista. Aseidenriisuntaneuvottelujen osallistujapohja tulisi ratkaista tyydyttävällä tavalla aikaansaamalla sopiva kytkentä bi- ja multilateraalisten neuvottelujen välille. Ranskan ja Englannin ydinaseita ei voida loputtomiin sulkea neuvottelujen ulkopuolelle. Myös taktisista ydinaseista on neuvoteltava jo pelkästään mahdollisten muiden sopimusten kiertämisen estämiseksi.

Aseidenriisuntaneuvotteluissa käsiteltävät kysymykset koskettavat suurvaltojen perimmäisiä turvallisuusetuja. Sopimuksia ne solmivat ainoastaan silloin, kun katsovat niiden lisäävän turvallisuuttaan. Muut valtiot voivat vain hyväksyä neuvotteluprosessin hitauden ja lähinnä poliittisluonteista aseidenriisuntaa edustavat sopimukset. Aseidenriisuntaneuvotteluja on syytetty varustelutason noususta suurvaltojen rakentaessa uusia asejärjestelmiä tinkimisvälineiksi tulevia neuvotteluja varten. On totta, että ne harvoit ovat luopuneet jo suunnittelemaastaan tai käyttöönottamastaan aseesta. Tästä huolimatta varustelun perimmäiset syyt on etsittävä aseidenriisuntaneuvottelujen ulkopuolelta.

Taulukko 1: Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton strategiset hyökkäysaseet.

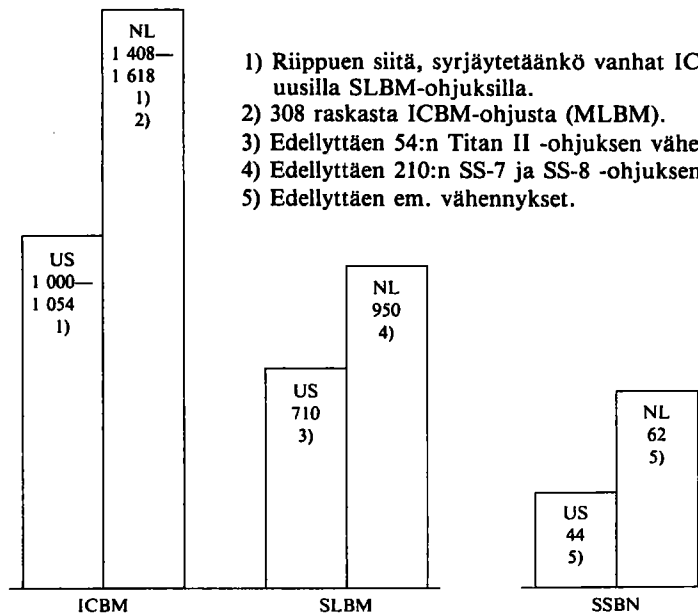
	Tammik. 1967	Syysk. 1968	Marrask. 1969
USA			
ICBM	1 054	1 054	1 054
SLBM	576	656	656
LRB	650	565	525
Yht.	2 280	2 275	2 235
NL			
ICBM	500	875	1 140
SLBM	100	110	185
LRB	150	150	145
Yht.	750 ¹⁾	1 135 ²⁾	2 470 ³⁾

1) Lisäksi rakenteilla 450 ICBM ja SLBM. 2) Lisäksi rakenteilla 515 ICBM ja SLBM.

3) Lisäksi rakenteilla 380 ICBM ja SLBM.

Lähde: SALT Hand Book, Labrie Roger P (ed.), American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C., 1979, ss 11 ja 39.

Taulukko 2: SALT I -sopimuksen strategisten hyökkäysaseiden katot.

1) Riippuen siitä, syrjäytetäänkö vanhat ICBM-ohjukset uusilla SLBM-ohjuksilla.

2) 308 raskasta ICBM-ohjusta (MLBM).

3) Edellyttäen 54:n Titan II -ohjuksen vähentämistä.

4) Edellyttäen 210:n SS-7 ja SS-8 -ohjuksen vähentämistä.

5) Edellyttäen em. vähennykset.

Taulukko 3: Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton strategisten aseiden määrät SALT II:n allekirjoitushetkellä.

	USA	NL
ICBM-ohjusten laukaisualustat (kaikki kiinteitä)	1 054	1 398
MIRV-ICBM-ohjusten laukaisualustat	550	608
SLBM-ohjusten laukaisualustat	656	950
MIRV-SLBM-ohjusten laukaisualustat	496	144
Strategiset pommikoneet	573	156
Yli 600 km:n ALCM:n varustetut pommikoneet	3	0

Taulukko 4: SALT II-sopimuksen katot

2250	Ohjusten ja strategisten pommikoneiden kokonaiskatto
1320	MIRV-ohjusten laukaisualustojen ja ALCM-ohjuksin varustettujen pommikoneiden alikatto
1200	MIRV-kärkisten ohjusten laukaisualustojen alikatto
820	MIRV-kärkisten ICBM-ohjusten laukaisualustojen alikatto
308	Raskaiden ICBM-ohjusten laukaisualustojen alikatto

Taulukko 5: Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton strategisten aseiden määrät 1982

	USA	NL
Ohjukset — ICBM — SLBM	1052 520 <hr/> 1572	1398 950 <hr/> 2348
MIRV-ohjukset — ICBM — SLBM	550 520 <hr/> 1070	818 256 <hr/> 1074
Pommikoneet	347	156
Kuljetusvälineet yht.	1919	2504
Strategiet ohjus- sukellusveneet	32	62
Taistelukärjet	9540	8802

Lähde: Varustelukilpa ja aseteknologian uusiutuminen kansainvälisen jännityksen lisääjänä, Miettinen, Jorma K, Sotatieteen Laitos, Strategian toimisto, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1983, liite 6

Taulukko 6: Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton ehdotusten vaikutukset.

USA:n ehdotus, 1. vaihe	USA	NL
— kärjet	7 128→5 000 —2 128	6 735→5 000 —1 735
— ICBM-kärjet	2 152→2 500 + 348	5 302→2 500 —2 802
— ICBM- ja SLBM- laukaisualustat	1 564→ 850 — 714	2 415→ 850 —1 565
NL:n ehdotus	USA	NL
— kuljetusvälineet yht.	1 940→1 800 — 140	2 650→1 800 — 850

Lähteet: SIPRI Yearbook 1983, SIPRI, Taylor & Francis Ltd, London and New York, 1983, ss. 59—64 ja SALTista STARTiin, Mikko Viitasalo, Juha Harjula, Ulkopoliitiikka 1/84, ss. 13—14.

Taulukko 7: Asetelma AVS-neuvottelujen alkaessa

1 Varsinaiset osanottajavaltiot
— NATO (7) Yhdysvallat, Kanada, Englanti, Saksan liittotasavalta Hollanti, Belgia, Luxemburg
— VL (4) Neuvostoliitto, Puola, Tšekkoslovakia, Saksan Demokraattinen Tasavalta
2 Erityisen statuksen omaavat valtiot
— NATO (5) Tanska, Norja, Italia, Kreikka, Turkki
— VL (3) Bulgaria, Unkari, Romania

Taulukko 8: NATO:n ja VL:n joukkojen vahvuudet

Vahvuudet 1. 1. 1976				
	NATO	VL		
	Oma ilmoitus	Oma ilmoitus	Lännen arvio	Ero
Maavoimat	731 000	805 000	925 000	120 000
Ilmavoimat	190 000	182 000	200 000	18 000
Yhteensä	921 000	987 000	1 125 000	138 000

Vahvuudet 1978				
	NATO	VL		
	Oma ilmoitus	Oma ilmoitus	Lännen arvio	Ero
Maavoimat	791 000	805 000	962 000	157 000
Ilmavoimat	193 000	182 300	200 000	17 700
Yhteensä	984 000	987 300	1 162 000	174 700

Arvio kesäkuussa 1980 esitetyistä vahvuuksista				
	Lännen näkemys		Idän näkemys	
	NATO	VL	NATO	VL
Maavoimat	787 000	935 000	792 000	798 000
Ilmavoimat	193 000	204 000	199 000	181 700
Yhteensä	980 000	1 139 000	991 000	979 000

Lähteet: Euroopan asevoimien supistaminen, Miettinen Jorma K, Aseidenriisuntavihkot 6, Suomen Sadankomitealiitto ry, Lounais-Suomen Kirjapaino Oy, Turku 1978, s 9 ja AVS-neuvottelut: nykytilanne ja tulevaisuus, Joenniemi Pertti, Aseidenriisunnan avainkysymyksiä, ARNEX/UM, 1980 (artikkeli 1979), ss 75 ja 80 The Arms Control Reporter, Institute for Defence & Disarmament Studies (ed), s. 401.E.I

Taulukko 9: Yhdysvaltain näkemys strategisten aseiden määrästä

Asejärjestelmä	NL	USA
ICBM	1 398	1 030
SLBM	954	600
	2 352	1 630
ICBM-kärjet	6 400	2 130
SLBM-kärjet	2 500	5 370
	8 900	7 500
Pommikoneet	170 — 480	263

Lähde: Supervaltojen väliset ydin- ja avaruusaseneuvottelut,
Sotilasaikakauslehti 1/86, s 13

LÄHDEVIITTEET

emt edellämainittu teos
emak edellämainittu asiakirja
emart edellämainittu artikkeli

- 1) Smith, Gerard: Doubletalk, The Story of SALT I, Doubleday & Company Inc, New York 1980, s 32.
- 2) Sama, ss 90—91.
- 3) Sama, s 123, NL:lla oli 222 MLBM-ohjusta operatiivisessa käytössä ja 60 rakenteilla.
- 4) Sama, s 170.
- 5) Sama, s 130.
- 6) Sama, s 177.
- 7) Labrie, Roger P. (ed): SALT Hand Book, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C. 1979, s 12.
- 8) Smith, emt, s 225.
- 9) Sama, s 235.
- 10) Sama, ss 272—273.
- 11) ACDA: Arms Control and Disarmament Agreements, Washington D.C. 1982, s 109. Neuvotteluista laajemmin Smith, emt, ss 139—144, 280—284, neuvottelutaktiikasta s 287.

- 12) Smith, emt, s 288.
- 13) Sama, s 295.
- 14) Sama, s 310.
- 15) Sama, s 323.
- 16) Sama, ss 339—340.
- 17) Sama, s 352.
- 18) Sama, s 367.
- 19) Sama, ss 392, 401.
- 20) Sama, s 411; Labrie, emt, s 13.
- 21) Smith, emt, ss 410—411.
- 22) Labrie, emt, s 162.
- 23) Sama, s 162.
- 24) Sama, s 164.
- 25) Sama, s 165; MIRV-kysymyksestä kts Talbott, Strobe: Endgame, The Inside Story of SALT II, Harper & Row Publishers, New York 1980, ss 31—32.
- 26) Talbott, emt, s 32.
- 27) Eskelinen, Anne: SALT II-sopimus: sisältö ja vaikutukset, Ulkopoliittikka 3/79, s 33.
- 28) Talbott, emt, ss 33—35.
- 29) Labrie, emt, s 383.
- 30) Talbott, emt, s 39.
- 31) Labrie, emt, s 384.
- 32) Talbott, emt, s 85.
- 33) Labrie, emt, ss 386—387.
- 34) Sama, ss 85—86; Talbott, emt, s 387.
- 35) Labrie, emt, ss 388—389.
- 36) NL:lla oli Ukrainassa kahdella ohjus kentällä 180 SS-II-ohjusta, joista osa oli yksi- ja osa monikärkisiä. Nyt ne laskettiin kaikki monikärkisiksi. Myös USA:lla oli alue, jolla oli sekaisin Minuteman II- ja III-ohjuksia. NL kykeni selvittämään niiden määrät julkisista lähteistä.
- 37) Labrie, emt, s 134.
- 38) Talbott, emt, ss 210—211.
- 39) Sama, ss 210—219; Labrie, emt, s 400.
- 40) Labrie, emt, s 403.
- 41) Talbott, emt, s 263.
- 42) Sama, s 263.
- 43) SIPRI, World Armaments and Disarmament, Sipri Yearbook 1983, ss 59, 62—63; Viitasalo, Mikko/Harjula, Juha: SALTista STARTiin — syttyykö vielä liennytyksen liekki?, Ulkopoliittikka 1/84, s 12.
- 44) SIPRI, emt, s 61.
- 45) Viitasalo, Harjula, emart, ss 13—14.
- 46) SIPRI, emt, s 65.
- 47) Viitasalo, Harjula, emart, s 14.
- 48) Sama, ss 14—15.
- 49) Sama, s 15; SIPRI, World Armaments and Disarmament, Sipri Yearbook 1984, Taylor & Francis Ltd, London and New York 1984, s 6.
- 50) Harjula, Juha: Eurostrategiset ydinaseet: vaikea tie sovintoon, Ulkopoliittikka 2/83, s 2; NATO:n kaksoispäätöksestä kts NATO: Special Consultative Group, INF Progress report to ministers, Bruxelles, 8. 12. 1983, ss 2, 5—6.
- 51) Institute for Defence & Disarmament Studies (ed): The Arms Control Reporter (myöh ACR), s 403. A.1.
- 52) Sama, s 403.A.3.
- 53) Sama, s 403.A.6.
- 54) Harjula, emart, s 4.
- 55) Sama, s 5; NATO, emak, s 4.
- 56) NATO, emak, ss 17—18; Harjula, emart, s 5.
- 57) NATO, emak, s 20.
- 58) Sama, s 22.
- 59) Sama, s 23.
- 60) Harjula, emart, s 6.
- 61) NATO, emak, ss 30—31.
- 62) Sama, ss 33—34.

- 63) NATO: Press Communiqué M4 (67) 3, Bruxelles 14. 12. 1967; Joenniemi, Pertti: Asevoimien supistamisneuvottelut (AVS): nykytilanne ja tulevaisuus, Aseidenriisunnan avainkysymyksiä, ARNEK, Ulkoasiainministeriö, Helsinki 1980, ss 59—60.
- 64) Taustoista enemmän mm NATO Review, July—August 1971, s 5, 14, 25; Miettinen, Jorma K: Euroopan asevoimien supistaminen, Suomen Sodankomitealiitto ry, Aseidenriisuntaviihkö 6, Lounais-Suomen Kirjapaino Oy, Turku 1978.
- 65) Joenniemi, emart ss 74—75; Miettinen, emt, s 5.
- 66) Joenniemi, emart, s 85.
- 67) Eri lähteissä esitetyt vahvuudet poikkeavat hieman toisistaan. Ranskan Saksan liittotasavallassa olevien joukkojen vahvuudeksi on arvioitu 50 000—60 000 miestä.
- 68) Miettinen, emt, s 11.
- 69) NATO:n lehdistölausunto 13. 12. 1978.
- 70) VL:n lehdistölausunnot 20. 12. 1979 ja 3. 4. 1980.
- 71) VL:n lehdistölausunto 18. 2. 1983.
- 72) VL:n lehdistölausunto 8. 4. 1983.
- 73) NATO:n lehdistölausunto 8. 4. 1983.
- 74) ACR, s 401.A.4.
- 75) Sama, ss 401.A.9—10.
- 76) Lähettiläs M Alexanderin lausunto 5. 12. 1985.
- 77) ACR, ss 401.A.5—6.
- 78) Harjula, Juha: Supervaltojen väliset ydin- ja avaruusaseneuvottelut, Sotilasajakauslehti 1/85, s 10.
- 79) ACR, ss 611.A.3, 573.A.3, 403.A.4.
- 80) Sama, s 611.A.5.
- 81) Harjula, emart, SAL 1/85, s 12.
- 82) Nitze, Paul H: The Nuclear and Space Arms Talks, Current Policy No 770; ACR, s 611.A.4.
- 83) Viite 81.
- 84) Nitze, emart.
- 85) Embassy of the United States of America: USA Foreign Policy, tiedote 20. 12. 1985, ss 2—4..